

פרשת וארא

מה בפרשה: סיכום מתומצת של פרשת השבוע

משה מבשר על הגאולה • מטהו הופך לנחש • מכות באות על המצרים בזה אחר זה: דם • צפרדע • כינים • הערוב • הדבר • שחין • ברד

בפרשה הקודמת קראנו כי משה קיבל על עצמו את השליחות להוציא את בני ישראל ממצרים. אך מסתבר שהדבר אינו קל כלל ועיקר. פרעה מתעלם לחלוטין מכל הבקשות וכתגובה לרעיונות השחרור מכביד הוא את העבודה על בני-ישראל: מעתה יהיה עליהם לדאוג גם לחומר הגלם ויחד עם זאת לעמוד באותו קצב של בניה!

את זעמם שופכים בני-ישראל על משה ואהרון הם ראו בהם את האשמים הישירים להרעת תנאי עבודתם. משה, שאינו יכול לעמוד בפני תלונות העם, פונה אל ה': "למה הרעות לעם הזה? למה זה שלחתי? ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך, הרע לעם הזה"...!

בשורת הגאולה

כנגד הדברים הקשים של משה מזכיר לו ה' את התנהגותם של אבות האומה. על אף שהקב"ה הבטיח לו את כל ארץ כנען, היה צריך אברהם אבינו לכתת את רגליו עד שמצא מקום מתאים לקבור את שרה, וגם אז קנה אותו במיטב כספו ובכל אופן, ודאי שלא תטיל ספק בקיום הבטחתו של הקב"ה, התנהגות דומה מצאנו גם ביתר האבות. עתה, הגיע עת קיום ההבטחה שניתנה לאבות, גאולת עם ישראל משעבוד מצרים ויציאתו לחירות עד הבאתו לארץ.

בכוחות חדשים שב משה אל אחיו העובדים בפרך ובישר להם את בשורת הגאולה. אך אלה, שהיו כה טרודים בעבודתם, "לא שמעו אל משה מקוצר רוח ועבודה קשה". הקב"ה אינו מניח למשה להתייאש וממשיך לצוותו ללכת אל פרעה מלך מצרים ולדרוש ממנו כי ישלח את בני-ישראל מארצו. מראש מודיע הקב"ה למשה כי הוא, הקב"ה, יקשה בכוונה את לב פרעה והלה לא יסכים לשלח את בני-ישראל. זו תהיה סיבה טובה להכות בו ובעמו על אשר היכו את בני-ישראל יתר על המידה. אז יכירו וידעו גם המצריים כי ה' הוא השליט על כל הארץ.

המטה הופך לנחש

כשהגיעו משה ואהרון אל פרעה רצה הלה לראות מה כוחו של אלוקי העברים. נטל אהרון את מטהו וזרק אותו ארצה, כפי שציוה אותו ה', והנה המטה נהפך לנחש. אלא שפרעה לא התרגש ממופת זה. הוא קרא למכשפים המצריים, וגם הם השליכו את מקלותיהם שנהפכו לנחשים. ואז, להפתעת הכל, חזרו הנחשים והפכו למטות ומטה אהרון בלע את כל יתר המטות האחרים...

אך גם מופת שכזה לא ריכך את דעתו של פרעה, ומה הפלא בכך, הרי הקב"ה אמר למשה ואהרון בפירוש שיקשה את ליבו!

מכת דם

המצריים המיתו את בניהם של ישראל ביאור. באה מכת הדם והראתה למצרים כי היאור וכל ארצם יהיו מלאים דם, כנגד זה אשר שפכו מישראל. לאחר שפרעה אינו שועה לאזהרותיו של משה, לוקח אהרון את מטהו ומכה ביאור, וברגע אחד הפכו כל מימיו לדם. המצריים ראו ביאור אליל והיו עובדים ומשתחווים לו,

פרשת וארא

ולכן בחר הקב"ה להכות אותו בראשונה ורק אח"כ במצריים עצמם.

במכה זו, ובכל הבאות אחריה, ניכר במוחש ההבדל בין המצרי והיהודי. כשהגוי היה ממלא כוסו מים היו הם נהפכים לדם, בשונה מהיהודי. אפילו כששתו שניהם מכוס אחת ששה המצרי דם והעברי ששה מים. (!) שבעה ימים נמשכה מכת הדם, אך פרעה - "...לא שת ליבו גם לזאת".

מכת צפרדע

"...ותעל הצפרדע (מן היאור) ותכס את ארץ מצרים. גם הפעם, מידה כנגד מידה: נוגשי מצרים היו מעירים את בני ישראל בעלות השחר, צועקים להם תחת חלונותיהם וצווחים עליהם בעת עבודתם. באו עליהם הצפרדעים וקרקרו להם בכל מקום, אפילו מתוך בטנם.

הפעם פגעה המכה בפרעה עצמו ולכן כעבור ששה ימים קרא למשה ואהרן כדי שיבטלו את הגזירה. משה נענה לבקשת פרעה. הוא התפלל לה' ולמחרת מתו כל הצפרדעים. רק חלקם נשארו ביאור, לאות ולעדות על כל מה שקרה.

מכת כינים

המכה הבאה באה ללא התרעה מראש: "...ותהי הכינים באדם ובבהמה". בניגוד למכות הקודמות, בהן הצליחו מכשפי מצרים לעשות מופתים דומים, הרי שהפעם אף הם הרימו ידיים: "ויאמרו החרטומים אל פרעה: אצבע אלוקים היא". אך פרעה בשלו - "ויחזק לב פרעה ולא שמע אליהם...".

מכת הערוב

בטבע העולם שוכנות חיות הטרף ביערות ובמדבריות, אך במכה זו הסיר הקב"ה את הגבולות הסמויים שטבע בעולמו וחיות הטרף פשטו על כל בתי מצרים. רק בארץ גושן, בה התגוררו בני-ישראל, לא דרכה כף רגלם. גם בפעם הזאת קרא פרעה למשה ואהרן והבטיח לשלח את ישראל מארצו, וזאת כדי שתפסק המכה האיומה. אך לאחר שתפילתו של משה התקבלה וחיות הטרף נעלמו, חזר פרעה והקשה את ליבו.

מכת הדבר

במשך כל השנים גזלו מצרים את צאנם ומקניהם של ישראל. כעת הכתה בהם מכת הדבר וזו כילתה כמעט את כל בהמתם אשר בשדה. גם מכה זו לא שברה את רוחו של פרעה.

מכת שחין

על פי ציווי ה' לוקח משה מלוא חופניים מפיו הכבשן, מתייצב לפני פרעה וזורק את הפיח השמימה. האבק מתפשט על כל ארץ מצרים - "והיה על האדם ועל הבהמה לשחין פורח אבעבעות...". גם הפעם, כרגיל: "ויחזק ה' את לב פרעה ולא שמע אליהם...".

מכת הברד

משה ואהרן מתייצבים לפני פרעה במטרה להראות לו פעם נוספת את כוחו הגדול והעל טבעי של ה'

פרשת וארא

אלוקי ישראל. במכה זו ממטיר ה' ברד כבד מאוד, "אשר לא היה כמוהו במצרים למן היום הווסדה ועד עתה". הפעם מתרחש נס בתוך נס: בתוך גושי הברד נמצאת אש מתלקחת; על אף שכידוע אש ומים אינם "מסתדרים" ביניהם, עשו הם באופן מיוחד שלום ביניהם, כדי לעשות רצון בוראם.

עתה יצא פרעה משלוותו והצהיר בפני משה ואהרן: "חטאתי הפעם, ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים". אך הכל רק לרגע. רק הפסיק הברד ופרעה התכחש לדבריו ולא היה מוכן לשחרר את עם ישראל. עד כה מנינו שבע מכות מתוך עשר מכות מצרים. על שלוש המכות הנותרות והמשך יציאת בני-ישראל ממצרים - נקרא בשבוע הבא.

פרפראות

פרק-ו' פסוק-ג'

"וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי ה' לא נודעתי להם"
וארא- ראשי תיבות: ואני אלוקים ראיתי אבות (אברהם יצחק ויעקב)
כותב הספורנו: לא נודעתי להם, באותו המראה ולא שינתי בעדם שום טבע.

פרק-ו' פסוק-ד'

"וגם הקמתי את בריתי אתם לתת להם את ארץ כנען את ארץ מגריהם אשר גרו בה"
(ארץ) כנען = 190 בגימטריא קץ = 190. כאן רמז קץ השעבוד והבטחת הקב"ה את ארץ ישראל לעם ישראל.

ארץ מגריהם אשר- אותיות רגש, תמיד יש רגשות עזים לאדם למקום מגוריו הקודם, מגריהם = 298 בגימטריא חצר = 298. מגריהם- זה הבית עם החצר, השבטים באו מכנען למצרים והקב"ה גואל אותם משעבוד מצרים וחוזרים למקום מגוריהם בא".

פרק-ו' פסוק-ה'

"וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבדים אתם ואזכר את בריתי"
אני שמעתי ראשי תיבות: אש = 301 בגימטריא הצור = 301. הקב"ה שמע נאקת בני ישראל, (מצרים).
מעבדים- ראשי תיבות: מבוקר עד בערב דיכוי יהודי מצרים.

פרק-ו' פסוק-ו'

"וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדלים"
בזרוע = 285 בגימטריא רפה (משוחרר) = 285 בזרוע נטויה הקב"ה משחרר את עם ישראל, כותב רבנו אברהם אבן עזרא בזרוע נטויה מן השמים אל הארץ.

פרק-ו' פסוק-ז'

"וידבר משה כן אל בני ישראל ולא שמעו אל משה מקצר רוח ומעבדה קשה"
מקצר רוח ראשי תיבות: מר, אדם שגורלו מר וקשה אין דעתו פנויה לשמוע דיבורים על העתיד כך בני ישראל לא יכלו לשמוע את דברי משה מקוצר רוח ומעבודה קשה.

פרק-ו' פסוק-ח"

"הם המדברים אל פרעה מלך מצרים להוציא את בני ישראל ממצרים הוא משה ואהרן"
הם המדברים = 346 בגימטריא שמו = 346 שמו- ראשי תיבות: שם משה ואהרן, המדברים = 301 בגימטריא הצור = 301. המדברים משה ואהרן מדברים בשם הצור- הקב"ה, לא עלה מעולם על דעתו של משה וכן לא עלה על דעתו של אהרון שהוא גדול מאחיו, שניהם שקולים כאחד.

פרשת וארא

פרק-ז' פסוק-ה'

"וידעו מצרים כי אני ה' בנטתי את ידי על מצרים והוצאתי את בני ישראל מתוכם"
וידעו מצרים = 476 בגימטריא ועת (זמן) = 476 היות והמצרים עבדו עבודת אלילים לכן הגיע הזמן שהקב"ה יוציא את בני ישראל מתוכם של עובדי העבודה הזרה וזה רמוז במילים בני ישראל מתוכם ראשי תיבות: בים (ים סוף) תהיה גאולת עם ישראל.

פרק-ט' פסוק-י"ט

"כל האדם והבהמה אשר ימצא בשדה ולא יאסף הביתה וירד עליהם הברד ומתו"
(וירד) עליהם הברד ומתו אותיות לבם, הלב של כל אדם והבהמה אשר היו בחוץ במכת הברד לא החזיק מעמד ומתו.
לע"ה האשה יעל ע"ה בת אהובה תחי'

מות וחיים ביד הלשון

"מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב? נצור לשונך מרע ושפתיך מדבר מרמה!"

לכל דבר, לכל חפץ ולכל פריט בעולם הזה, ניתן להתייחס בשני אופנים. אופן אחד הוא לבדוק "מה ניתן לעשות בחפץ?" אופן שני הוא לברר "מה צריך לעשות עם החפץ?" בדיקה עיונית תוביל למסקנה, שהגישה הראשונה היא שטחית וילדותית. למשל: כאשר ילד רואה מצלמה ובודק מה ניתן לעשות איתה, יתכן ומסקנתו תהיה שניתן להשתמש בה כפטיש ולקבוע מסמרים בקיר בעזרתה. ברור שהמצלמה תתקלקל על ידי כך. מאידך, גישה מבוגרת ואחראית דורשת בירור מדוקדק של תפקידם ומטרותם של חפצים, והתאמת השימוש בהם אל אותה התכלית. רק כך יביא החפץ תועלת מקסימלית ולא יתקלקל במהרה. ולכן לפני השימוש במוצר מעיין האדם בעלון הוראות של היצרן ולומד אותו, ואז מפיק מהמוצר את התועלת שלשמו נועד.

אם כלפי חפצים אמורים הדברים, הרי שלגבי גוף האדם נכונים הדברים יותר. גישה ילדותית גורסת שיש לברר מה התועלתיות שניתן להפיק מגוף האדם כדי לנצלו עד תום. יש ההורסים אותו לחלוטין על ידי שימוש באמצעים משונים כסמים או מחלות אחרות הבאות לאדם הקשורות ישירות במילוי תאוות גופניות ללא מעצרים.

כדי שידע האדם כיצד עליו להשתמש בגופו כהלכה, עליו לעיין ב"עלון הוראות יצרן" שהיא התורה - כי חיים הם למוצאיהם ולכל בשרו מרפא!"

כל הנ"ל הוא נכון באופן כללי, אבל ביחס לכוח הדיבור שבו ניחן האדם, הדברים נכונים ביותר, שכן בזה נבדל הוא מכל בעלי החיים כנאמר: "ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה", ומבאר בתרגום אונקלוס: "לרוח ממללא (לנשמה מדברת)". ולכן דרושה זהירות מיוחדת בשימוש שהאדם עושה בכח הדיבור.

בסוף פרשת "שמות", יש לנו דוגמא מאלפת עד כמה מוטל על האדם להזהר לא רק בדיבורים שמוציא מפיו, אלא גם באופן הבעתם וסיגנונם.

לאחר שמשה ואהרן יוצאים מפרעה ונענים בשלילה לשלח את ישראל ממצרים, פונה משה לבורא עולם "למה הרעותה לעם הזה למה זה שלחתי ... והצל לא הצלת את עמך". ומובא במדרש: "אמר לו הקדוש ברוך הוא, חבל על דאבדין ולא משתכחין! הרי כמה פעמים נגליתי לאברהם יצחק ויעקב, ולא הרהרו על מידותי, אמרתי לאברהם "קום והתהלך בארץ ... כי לך אתננה", וכשבקש מקום לקבור את שרה אשתו לא מצא עד שקנה מקום בארבע מאות שקל כסף, ולא הרהר על מידותי. אמרתי ליצחק "גור בארץ הזאת

פרשת וארא

ואהיה עמך", בקשו עבדיו מים לשתות ולא מצאו, ולא הרהר אחר מידותי. אמרתי ליעקב "הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה", ביקש מקום לנטוע אהלו ולא מצא עד שקנה במאה קשיטה, ולא הרהר אחר מידותי, ואתה - משה אמרת לי בתחילה "מה שמך", ועכשיו אתה אומר לי "למה הרעותה", "והצל לא הצלת את עמך"?!.

לכאורה ההבדל בין האבות שלא הרהרו לבין משה הוא הבדל רב שהרי הם לא הרהרו בצרכים הקשורים לעניניהם הפרטיים, ואילו משה התאונן על צרת הכלל וזו היא חובתו של מנהיג ואם כן על מה נתבע?!.

מבאר הגאון הרב ניימן זצ"ל בספרו "דרכי מוסר" ואומר שהטענה על משה לא היתה על עצם הצעקה על צרת העם, אלא על הביטוי "למה הרעותה לעם הזה"? כלומר, מהמילים בהם השתמש משה השתמע כביכול הרהור אחר מידותיו של ה'. לו היה משה אומר את אותם הדברים במילים אחרות, יתכן והיה נזקף הדבר לזכותו. גם כאשר צריך האדם לומר דבר מה, עליו לברור היטב באילו מילים ראוי ונכון להשתמש.

עלינו להתחזק במיוחד בשמירת הפה - לפחות מדברים אסורים כלשון הרע וניבול פה, ובמקום זה להרבות בתפילה ובדברי תורה כמאמר חז"ל על הפסוק: "האמנם אלם צדק תדברון, מישרים תשפטו בני אדם", מה אומנותו של אדם בעולם זה- ? ישים עצמו כאלם! יכול אף לדברי תורה- ?! תלמוד לומר: צדק - תדברון!"

וכדברי התנא: "כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה ... וכל המרבה דברים מביא חטא".

היציאה ממצרים של היום

בפרשה זאת ניתנות עשר מכות מצרים הראשונות. פרעה לומד שיעור ואנחנו ביחד איתו, לומדים על גילוי ההשגחה, גילוי האור של הבורא בעולם, בפרטי פרטים, לומדים ביחד איך כל אחד יכול לצאת מהמצרים הפרטית שלו.

קורות הפרשה

אחרי שמשה רבנו מתלונן בפני השם על כך שהידיעה על הגאולה הקרובה והדרישה מפרעה לשלח את העם, גרמה לפרעה להקשות את העבודה על בני ישראל, מדבר השם אל משה קשות ויחד עם זאת מזכיר את ההבטחה שנתן לאבות, אברהם, יצחק ויעקב - לתת להם את ארץ כנען. הקב"ה אומר, כפי שקיימתי את ההבטחה לאבות, כך אקיים את הבטחתי לבני ישראל. שמעתי את קולכם ואני אוציא אתכם מארץ מצרים ואביא אתכם אל הארץ המובטחת.

משה מדבר אל בני ישראל, אבל הם לא שומעים, "ולא שָׁמְעוּ, אֶל-מִשְׁחָה, מִקְצֶר רֹחַ, וּמַעֲבֹדָה קָשָׁה". רש"י אומר, "כל מי שהוא מיצר רוחו ונשימתו קצרה ואינו יכול להאריך בנשימתו". עם ישראל כבר בקושי יכול לנשום ואז מורה השם למשה לדבר שוב עם פרעה.

בשלב זה, הפרשה מספרת לנו על הייחוס של משה ואהרון, עפ"י ראשי אבותיהם, ומציינת את גילם של משה ואהרון בעת הגאולה, שמונים ושמונים ושלוש.

משה ואהרון באים אל פרעה ונותנים לו אות. אהרון משליך את מטהו ארצה והוא הופך לתנין. גם חרטומי מצרים עושים כן. אבל אז, בולע מטהו של אהרון את מטותיהם הרבים, ובאורח פלאי, אינו משתנה גודלו עקב כך.

כפי שאמר השם למשה, לב פרעה כבד - חז"ל אמרו שהיה לו כבד במקום לב וכמו שכבד ככל שמבשלים אותו הוא רק מתכווץ ומתקשה, כך גם פרעה הקשה את לבו. הוא אינו שומע לאות ואינו מוכן לשחרר את בני ישראל. אז מתחילה סדרה של עשר מכות שהקב"ה מכה את מצרים. בפרשה זו ניתנות

פרשת וארא

שבע המכות הראשונות: דם, צפרדע, כינים, דבר, ערוב, שחין, וברד. מכות פלאיות, ניסים שמעל הטבע. אסונות 'טבע' קשים מאוד המפלים בצורה מדויקת בין המצרים לבני ישראל. לאלה, המכה היא נגף (מגפה ואסון) ולא לה המכה היא רפא (רפואה והתחזקות).
במה מדובר כאן? מדוע צריך עשר מכות בכדי להוציא את בני ישראל מתחת שיעבוד מצרים? מה הדגש בלימוד של פרשה זו?

גילוי השמות השונים

הפרשה פותחת, "וַיִּדְבֶּר אֱלֹקִים, אֶל-מֹשֶׁה; וַיֹּאמֶר אֵלָיו, אֲנִי ה'." וְאַתָּה, אֶל-אַבְרָהָם אֶל-יִצְחָק וְאֶל-יַעֲקֹב--בְּאֵל-שַׁדַּי; וְשָׁמִי ה', לֹא נִוְדַעְתִּי לָהֶם". הקב"ה מגלה למשה שהגיע העת "לחשוף" כח "עליון יותר" ממה שנגלה אל האבות. שם א-ל ש-ד-י בו נגלה השם אל האבות מורכב למעשה משני שמות. השם א-ל מעיד על מידת החסד של הבורא. השם ש-ד-י הוא שם שמעיד על הנהגת שמיים ע"פ סדר קבוע. ש-ד-י על שם הצמצום שהיה. שאמר הקב"ה לעולמו, די. כמו שכתוב בגמרא, "שבעת שנברא הרקיע, היה מתפשט והולך בלי גבול, עד שאמר הקב"ה לעולמו די, ונעצר הרקיע מלהתפשט עוד" (מסכת חגיגה). זאת אומרת, שהשם הזה מעיד על גבולות טבעיים שנקבעו בעת הבריאה. כל ההנהגה עם האבות היתה בתוך המסגרת הזאת. מסגרת של גילוי החסד הגדול של הבורא בתוך הגבולות הטבעיים שברא.

אולם, על מנת להוציא את בני ישראל ממצרים היה צורך בגילוי גבוה יותר, גילוי של השם המפורש, שם הויה. השם שהוא בבחינת הנהגה ניסית עליונה, שהיא למעלה מכל סדר וצמצום. הקב"ה בכבודו ובעצמו בא לגאול את בניו ממצרים. כל מערכות הטבע השתנו ונתגלתה ריבונותו המלאה של בורא עולם על כל מה שברא, כפי שנראה בהמשך.

יציאה מתחת הכישוף

כבר מאתיים ועשר שנה שעם ישראל נמצא תחת שלטון מצרים, מתוך זה, שמונים שנה של שיעבוד קשה. נאמר על ארץ מצרים שאף עבד לא ברח משם. פיזית, היה בלתי אפשרי לצאת ממצרים, לא בגלל שהיו שם גדרות ושומרים, אלא בגלל השיעבוד המנטאלי לתרבות שלה. מי שהיה במצרים היה שבוי תחת שלטון הכשפים שלה. כתוב בגמרא, "עשרה קבים כשפים ירדו לעולם תשעה נטלה מצרים" (קדושין ב'), תשעים אחוז מכלל כח הכישוף שנברא בעולם.

למצרים היו עשרה שערים והם היו סגורים במיני כישוף שלא תהיה שום אפשרות שאדם יברח. על כל שער עשו מן צורה, באחד אריה, באחד צורת כלב, גמל, שועל ושאר חיות מצוירות בעץ ובאבן ועשויות בכישוף. אם אדם היה רוצה לברוח, היתה החיה ההיא מתחילה לצעוק וכל החיות בנות מינה היו עונות אחריה, כולן כאחת. אם מישהו ניסה לברוח בשער הכלב, היו כל הכלבים שבמצרים מתחילים לצעוק בקול גדול. מזה המצרים היו יודעים שברח עבד דרך אותו השער וכך היו רודפים ותופסים אותו (ילקוט מעם לועז). אבל מלכתחילה, בגלל השיעבוד המנטאלי לא היתה כלל מציאות שעבד ינסה לברוח ממצרים. הש"ך זצ"ל אומר, בכל פרשיות ספר בראשית כשמוזכרת מצרים, כתוב 'מצרימה', כלומר שתי הממ"ן פתוחות, ואילו בספר שמות כתוב תמיד מצרים. רמז כי בתחילה היה כל אחד נכנס בה כרצונו, אבל אח"כ הרעו המצרים עם כל אחד שנכנס במדינה ולקחו אותו לעבד, וכאמור איש לא היה מצליח לצאת משם. טבעת החנק של הכישוף המצרי התהדקה יותר ויותר, עד כי באותה עת שבא משה להוציא את בני ישראל ממצרים, היה מצב כל כך קשה שאפילו לא חשבו או האמינו שאפשר לצאת. בקבלה זה נקרא סתימה מוחלטת של כניסת האורות.

לכן אומר הקב"ה למשה לומר לעם ישראל, "...והוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים, והצילתי אתכם מעבדתם; וגאלתי אתכם בַּזְרוּעַ נְטִיָּה, וּבְשִׁפְטִים גְּדִלִים". אומר הרב שיינברגר שליט"א בשם המפרשים, "והוצאתי אתכם" אומר שהמצרים כבר לא ישעבדו אתכם. אבל אתם מתוך הרגל תמשיכו לעבוד, בגלל שאתם רגילים. יש לכם פחד ממצרים ואתם רגילים שאתם צריכים לעבוד אצלם. אז "והצילתי אתכם" - גם מזה אני אציל אתכם.

פרשת וארא

מסביר הרב שיינברגר שליט"א, כתוב שיום כיפור זה היום היחיד שהשטן לא שולט בו, משמע שאין יצר הרע בכלל. בכל זאת, רואים שיש אנשים שחוטאים גם ביום הזה. משל לאחד שיש לו מפעל גדול ויש לו מצפה גבוה מעל כולם בו הוא רואה את כל הפועלים, בעוד הם אינם רואים אותו. הפועלים יודעים שכאשר יש משהו לא בסדר, מיד המעביד קורא להם ברמקול לעשות איתם חשבון. לפועלים יש פחד אז הם באים בזמן ופועלים כהלכה. יום אחד, בעל המפעל לוקח חופש. הוא לא מספר על כך לאף אחד. הוא לא נמצא והכל במפעל ממשיך להתנהל בדיוק כמו בזמן שהוא נמצא. הפועלים לא רואים שהוא לא שם, אבל עצם המקום שלו מפחיד אותם. אנשים כל כך רגילים ליצר הרע, כך שגם כשהוא לא פועל, נראה לנו שהוא פועל.

כך גם ישראל במצרים, התרבות הזאת רדפה אחריהם. כתוב בהגדה של פסח, "אילו לא הוציא הקב"ה אותנו ממצרים, הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים". משועבדים כתוב ולא פשוט עבדים, כמו שהיה. זה מסביר, שיכול היה להיות מצב שהיינו משתחררים מהעבדות אבל לא מתחושת השעבוד למצרים. כמו שאומרים, 'אתה יכול להוציא אדם ממקום מסוים, אבל הרבה יותר קשה להוציא את המקום מהאדם'. הקב"ה הוציא אותנו מתחושת השעבוד - "הוצאתי אתכם" - הוצאתי מתוכם את ה'גנים' של השעבוד.

עשרה מאמרות - עשר מכות

כתוב בפרקי אבות: "בעשרה מאמרות נברא העולם; ומה תלמוד לומר, והלוא במאמר אחד יכול להיבראות: אלא להיפרע מן הרשעים, שהן מאבדין את העולם שנברא בעשרה מאמרות, וליתן שכר טוב לצדיקים, שהן מקיימין את העולם שנברא בעשרה מאמרות" (פרקי אבות ה' א').

ממשנה זאת אנו לומדים כי למרות שהדבר ודאי היה אפשרי בידיו של הבורא הכל יכול, לברוא את העולם במאמר אחד, העולם נברא בעשרה מאמרות והתכלית היא כדי להיפרע מהרשעים. בפרוש 'בני אבות' למשנה זאת, אומר הרב שיינברגר שליט"א, "לגלות דרכי ההשגחה בהנהגת הבורא עם הרשעים". דרכם של הרשעים להחריב את העולם, התנהגות הרשע (ראשי תיבות 'רצון של עצמו'), הכלי שלו, סוגר את כניסת האור. זהו חוק רוחני שאין האור יכול לשכון בכלי של 'רצון לקבל לעצמו'. שמו של פרעה, ראש הרשעים, זה מלשון מפריע, שהוא מפריע לכניסת האור אל הכלי, אבל זה גם מלשון פריעה, גילוי. כמו שעושים בברית מילה פריעה, מסירים את העורלה הטמאה, האוטמת את ברית הקודש, ומגלים את הקדושה, כך היה צריך להיפרע מפריעה ולגלות את אור הבריאה מחדש.

העולם נברא בעשרה מאמרות - אלו הן עשר הספירות. הקבלה מלמדת שעשר הספירות זה בעצם גילוי מלא של שם הויה. עולם זה מלשון העלם. קליפת מצרים הטמאה כיסתה והעלימה את גילוי האור של הבורא. טומאה מלשון אטום - הגבירה את העלם והחושך במציאות, עד שבני ישראל כמעט והגיעו ל-ב' שערי טומאה - מקום שחך ממנו אין דרך חזרה. אלא שאז היתה התעוררות מלמעלה וניתנו עשר המכות. עשר 'זריקות של אור' ששברו את הקליפות מעל עשר המאמרות שמחיות את הבריאה מבראשית ונוצר מצב של גילוי שם הויה-המלא - גילוי עשר הספירות. תהליך הכרחי כהכנה לקבלת עשר הדיברות, במעמד הר סיני. דיברות שהן בעצם חידוש מציאות הבריאה והבאתה לשלמות.

גילוי ההשגחה - מידה כנגד מידה

אומר הרב שיינברגר שליט"א, עשר המכות זה עשרה גילויי ההשגחה על כל גוניה, שהקב"ה מולך בעליונים ובתחתונים ואף אחד לא יכול לברוח תחת ידו. שם הויה-מורה על ההשגחה הכוללת של כל המציאות. עשר המכות היו מסר לעם ישראל שידע את זה. ההשגחה מדויקת ופועלת בדרך של 'מידה כנגד מידה'.

הנה אותן נשמות שחטאו בדור המבול, שבו במצרים והושלכו ליאור, אל תוך המים. כמו שאומר הכתוב, "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו". כדוגמת מה שאירע להם בדור המבול, היה בירור - הרעים מתו ביאור והטובים ניצולו כנודע. אותם שחטאו בדור הפלגה, באמרם, "נִלְבְּנָה לְבָנִים, וְנִשְׁרָפָה, לְשָׂרְפָה... נִבְנָה-לָנוּ עֵיר, וּמִגְדָּל וְרֵאשׁוֹ בְּשָׁמַיִם, וְנַעֲשֶׂה-לָנוּ, נֶשֶׁם" (בראשית י"א ג'), אלה נשתעבדו בחומר ולבנים. גם שם היה

פרשת וארא

בירור - הרעים מתו בתוך הטיט כנודע והטובים, המעורבים ברע, נשתעבדו בחומר ולבנים לכפר עוונם, עד שנזדככו ויצאו ממצרים (מתוך מאמרי הרב שיינברגר שליט"א בהגדה של פסח עפ"י האריז"ל). גם כלפי המצרים, שנאמר "...וּבְשִׁפְטִים גְּדֹלִים" - זה לא עניין של יצר נקמה. השפטים האלה מגלים את ההשגחה האלוקית הפרטית, שאין מישהו שיכול לברוח מפני השם. כולם תחת עינו והשגחתו והוא שולט בכל המערכת.

חלוקת המכות לשלוש

בכל שנה בפסח אנו קוראים בהגדה את דבריו של רבי יהודה שנתן סימנים במכות: דצ"ך עד"ש באח"ב ויש כאן לימוד גדול. ה'נתיבות שלום' מסביר, רבי יהודה מחדש לנו שלמעשה עשר המכות נחלקות לשלוש קבוצות. ממש באותו אופן שעשר הספירות נחלקות לשלוש קבוצות - חב"ד (חכמה, בינה, דעת), חג"ת (חסד, גבורה, תפארת), נהי"מ (נצח, הוד, יסוד, מלכות). כאשר הספירות העליונות, כח"ב, הן כנגד המח, הספירות האמצעיות, חג"ת, הן כנגד הלב והתחתונות, נהי"מ כנגד החלקים התחתונים. אנו רואים שהחלוקה לשלוש למעשה באה כדי לטפל בכל הקומה באופן של שלוש מדרגות ועוד נראה בהמשך איזה לימוד אישי אנו מקבלים כאן.

בכל אופן מובן שהחלוקה של רבי יהודה אינה סתם חלוקה פשוטה של ראשי תיבות, מדובר על גילוי הדרגתי של השגחת השם בעולם. הקבוצה הראשונה של המכות עוסקת בדברים שהם מתחת פני האדמה, מתחת פני השטח - דם, צפרדע וכינים. קבוצה שניה אלה הם דברים שעל פני הארץ, אנשים, בהמות וחיות - ערוב, דבר ושכין. קבוצה שלישית הם דברים שבאוויר השמים - ברד, ארבה, חושך ומכת בכורות.

לימוד לפרעה

פרעה אמר, "מי ה' אֲשֶׁר אֶשְׁמַע בְּקוֹלוֹ... לא יִדְעָתִי אֶת ה'". אמרנו כבר, שהשם המפורש הוא השם המעיד יותר מכל על ענין ההשגחה הפרטית. בדיוק בענין זה כפר פרעה. הוא לא הכיר בהנהגה הזאת, הנהגת השם על כל חלקי הבריאה. לכן באו המכות בחלוקה הנ"ל ולפני כל קבוצה הועבר מסר ברור לפרעה. לפני מכת דם נאמר, "בְּזֹאת תִּדְעֶה, כִּי אֲנִי ה'", לפני מכת ערוב נאמר, "לְמַעַן תִּדְעֶה, כִּי אֲנִי ה' בְּקֶרֶב הָאָרֶץ", ולסיום לפני מכת ברד נאמר, "בְּעֶבֶר תִּדְעֶה, כִּי אֲנִי בְּכָל-הָאָרֶץ". הכל כדי שידע פרעה כי בכל היקום, אין עוד מלבדו.

לימוד לבני ישראל - אמונה

מכות מצרים לא היו רק שעור מיוחד עבור פרעה, כי למה לקב"ה לשנות את כל מערכות הטבע בשביל מלך אחד רשע, אלא הן גם באו ללמד את בני ישראל על מידת האמונה. בזכות האמונה נגאלו אבותינו ממצרים ועשר המכות באו להחדיר האמונה בכל חלקי החיים. ישנן ג' מדרגות של אמונה, אמונת המח, אמונת הלב ואמונת האברים. השלמות של היהודי היא כאשר הוא תופס בשכלו, מרגיש בלבו וחש באבריו שאין עוד מלבדו. כאשר תחושת האיברים היא הדרגה הגבוהה ביותר משלושתן. בני ישראל ראו את המכות בחלוקה של שלושת הקבוצות הנ"ל, ראו את שליטתו של השם בשלושת הרבדים הנ"ל, ובזה נפתח להם פתח ליסוד האמונה השלמה.

בניית היראה

כל מכה חיזקה את עם ישראל גם ביראת השם. כתוב בתוכחות שבמשנה תורה, "וְהָשִׁיב בְּךָ, אֶת כָּל-מַדְוָה מִצְּבִיּוֹת, אֲשֶׁר יִגְרַתְּ, מִפְּנֵיהֶם; וַיִּדְבְּקוּ, בְּךָ" (דברים כ"ח ס'). יוצא מפסוק זה שמי שבאמת פחד מהמכות היו עם ישראל. כל מי שראה את המכות התעורר בו פחד מהשם. המצרים פחדו מגודל הכשפים אבל האמונה לא חדרה אל ליבם. בבני ישראל נתעוררה היראה. אומר הרמח"ל במאמר הקיווי: ממי אנו יראים? ממי שאנו מבינים שאנו זקוקים לו בכדי שישלים את החסרונות שלנו. בני ישראל התעוררו אט אט מהתרדמה של מצרים, וחזרו להבין למי אנחנו זקוקים. חזרו והתחברו למקור החיות והשפע, הקב"ה. רק הוא יכול לגאול אותנו, את כל אחד מאתנו, מהמצרים הפרטית שלנו.

פרשת וארא

שעור לעבודה שלנו

אמרו חז"ל, עין רואה והלב חומד וכלי המעשה גומרים. אומר ה'נתיבות שלום', אלה הם שלושת המדורים שמשתתפים בתהליך הנפילה אל החטא, וכנגדן היו שלושת הקבוצות של המכות. הלימוד מורה לנו את הדרך בה יטהר ויזכך האדם את מידותיו, יעשה את עבודת התיקון שלו בעולם הזה ויזכה ב"ה לגאולה אישית. המכות התחילו מהמדור התחתון כי קודם כל צריך האדם להכניע את האברים התחתונים, דהיינו לתקן את מדור התאווה. זה מה שנאמר לפני מכת דם, "בְּזֹאת תִּדְעֶה, כִּי אֲנִי ה'", כי צריך להכיר שיש דין ויש דיין, הבורא יודע את כל מעשיו ומחשבותיו של הברוא אדם ורק ע"י הבנה זאת ניתן להכניע את התאווה. לאחר מכן יתמודד האדם עם הרצונות והתשוקות שבליבו ולכן כתוב לפני הקבוצה השנייה של המכות, "לְמַעַן תִּדְעֶה, כִּי אֲנִי ה' בְּקֶרֶב הָאָרֶץ", ארץ זה רצון, שיכניע את מה שבקרבו, את הרצון שלו, אל הקב"ה. לבסוף, יזכך גם את המדור העליון, מדור המחשבות, ועל כך נאמר לפני הקבוצה האחרונה, "בְּעֹבֹר תִּדְעֶה, כִּי אֲנִי כְּמִנִּי בְּכָל-הָאָרֶץ". שידע כל אחד ואחד מאתנו במחשבה שלמה כי אין עוד מלבדו וזוהי תורה שלמה כיצד לחלץ את עצמנו מגלות לגאולה. כי התורה היא דבר נצחי ובכל סיפור שבה ניתן למצוא את האמת שמחיה את נפשנו כאן ועכשיו.

עדות לריבונות מוחלטת

מי שרצה לראות, ראה במכות את ריבונותו המוחלטת של בורא עולם. כבר במכת דם ראו שאם הבורא רק רוצה, הוא יכול לשנות את טבע החומר עצמו - מים הופכים לדם. אומר הרב שיינברגר שליט"א, הדם הוא הנפש. פרעה חשב שהוא יכול לשלוט על הנפשות של ישראל. מכת דם זה המלכות, המכה הראשונה, מלכות זה מקום השליטה על הנפשות בעולם הזה. במכה זאת הוא ראה שאינו שליט אפילו על הנפש של המים. לאחר מכן, כאשר ביקש פרעה ממש להסיר את מכת הצפרדע ממנו ומעמו, ענה לו משה, "...הַתְּפָאֵר עָלַי, לְמַתִּי אֶעֱתִיר לְךָ וְלַעֲבָדֶיךָ וְלָעַמְּךָ, לְהַכְרִית הַצְּפַרְדָּעִים...". בדברים אלו גילה משה את שליטתו המוחלטת של בורא עולם בטבע הזמן.

במכת כינים ראו את השליטה אף על הבריות הקטנות ביותר, קטנות, עד שאפילו הכישוף אינו שולט בהן. אין מציאות, ולו הקטנה ביותר, שאינה נשלטת ע"י הקב"ה. מכה זו הרשימה אפילו את חרטומי מצרים, עד שנאלצו להודות בעל כורחם כי "אֶצְבֹּעַ אֶלְקִים הוּא".

במכת ערוב ראו את כוחו של הבורא לשלוט על יצורי הארץ ולכוונם כשלוחיו עלי אדמות. אין הקב"ה שליט רק בגובה מרומים, אלא אף על הארץ מתחת. במכת ברד ראו שכאשר הקב"ה חפץ בכך, גם ניגודים ישלימו - השילוב של אש ומים שירדו מהשמים. שילוב של כח החסד וכח הדין, כמו שנאמר, עושה שלום במרומיו, מעמיד מלאכים של קרח ואש. הכל בהנהגתו הרמה של בורא עולם. כך בכל מכה היה בירור נוסף וחינוך בהבנת ההנהגה האלוהית בעולם.

בעיית 'אגו', גאווה

אחרי המכה השביעית, מכת ברד, סוף סוף, כביכול, נשמעים בקיעים באטימות של פרעה. פרעה שולח לקרוא למשה ואהרן ואומר להם, "...חֲטָאתִי הַפְּעֵם: ה', הַצְּדִיק, וְאֲנִי וְעַמִּי, הַרְשָׁעִים". הרב מאוסטראפלי, מזהיר אותנו שלא נטעה, גם במילים שנשמעות כוידוי, הכניס פרעה הרשע את טומאתו, הפגין את אטימותו.

ידוע שכאשר עם ישראל בגלות, אז, בעוונותינו הרבים, יש פרוד בשמו השלם של הקב"ה י-ה-ו-ה. פרעה רצה בכל מאודו להשקיע את עם ישראל בגלות מצרים, ולכן הפריד בדבריו בין האותיות י-ה לבין האותיות ו-ה, ואמר למשה, "י-ה-ו-ה הצדיק, ואני ועמי הרשעים". אם נשים לב טוב, ללא המלה 'ואני', ר"ת הן שם י-ה-ו-ה עצמו. פרעה הכניס את המלה 'ואני' בין האותיות י-ה לאותיות ו-ה.

פרעה התעקש לעשות הפרדה בין אותיות י-ה לאותיות ו-ה, כדי להפריד בעם ישראל את המחשבה (י-ה) מהמעשה (ו-ה), וע"י כך להשאירם בגלות הדעת. לכן בתחילת הפרשה כאשר השם חוזר על הבטחתו להוציא את בני ישראל ממצרים, הוא אומר למשה, "וַיִּדְעָתָם, כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם, הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם, מִתַּחַת סְבָלֹת מִצְרַיִם" - 'וידעתם', תחזור אליכם הדעת. דעת לשון חיבור, תחזרו להיות מחוברים אליי.

פרשת וארא

כידוע, הכח של פרעה נמצא בנפש של כל אחד מאתנו. מעבר לסיפור גאולת מצרים, מדובר על תנועות בנפש שלנו. פרעה הכניס את המלה 'ואני' בין אותיות השם, הכניס את האגו ואת הגאווה הגדולה שלו, ויצר בכך ניתוק ממקור החיות. אומר הרב שיינברגר שליט"א, פרעה הוא האגואיסט הכי גדול, לא רק סדיסט על עם זר, על עם ישראל, אלא גם על עמו עצמו. כשהמכה נגעה לו אז הוא עשה צעקות, בא אל משה וביקש שיתפלל עליו. אבל איפה שזה לא נגע אליו, זה פשוט לא עניין אותו. תחושת ה'אני' שלנו מפריעה לזרימה הטבעית של האור האלוקי בתוכנו. אולי גם ההתנסחות של פרעה 'ואני' מרמזת על המלה 'ואני' - כוחי. פרעה הוא אותו החלק בנו שמאמין ב'כוחי ועוצם ידי'. כפי שכתוב על פרעה בהפטרה של השבוע, "פָּרַעַה מֶלֶךְ-מִצְרַיִם, הַתְּנִים הַגְּדוֹל, הַרְבֵּץ בְּתוֹךְ יַאֲרִי: אֲשֶׁר אָמַר לִי יַאֲרִי, וְאֲנִי עָשִׂיתִנִּי" (יחזקאל כ"ט ג'), זוהי הגאווה הגדולה, שמונעת מהאור להתלבש בכלים. פרעה הוא הכח שרוצה להשאיר אותנו עבדים לתאוות הקטנות שלנו, לדאגות ולפחדים - לשרוד ולהסתפק במה שיש. אבל הנשמה של היהודי צריכה לבקוע דרך הקליפה הזאת, להתעורר ולצאת לחופשי.

דיאלוג עם הנפש

לסיום, הנה דבריו המופלאים של ה'בני יששכר' שמגלה את תמצית היציאה ממצרים האישית שלנו, בפירושו העמוק על הפסוק, "וַיִּדְעוּ מִצְרַיִם כִּי-אֲנִי ה', בְּנֹטְתִי אֶת-יְדֵי עַל-מִצְרַיִם". "הנפש הקדושה היא זאת שאומרת דברים אלו: מעתה ידעו הכוחות הרעים שסבבו אותי, שהעיקר אצלי הוא נשמתי ולא התענוגים הבזויים שלהם (האדם צריך לעשות הבדלה בדעת בין טוב ורע, בין רצון הנשמה לרצונות הנמוכים של הגוף). היסוד שלי הוא נשמתי הקדושה - להחזיר נדחיי (ניצוצות נשמתי) להקדושה. 'ולא יידח ממנו הנידח' (לא יזניח אף פרט בעבודה)". "זהו הרמז שהנפש אומרת לעצמה: "וַיִּדְעוּ", מעכשיו המצרים - הכוחות הרעים שסבבו את גופי ונשמתי, ידעו כי אני זה האני שלי, השם, העבודת השם, ונשמתי שהיא ממש חלק מהשם, זה האני שלי ולא הגוף הבזוי הוא האני שלי". "בְּנֹטְתִי אֶת-יְדֵי", בעת שאני אזכה לנטות ידי, כל כוחי, לעבודת הקודש, "עַל-מִצְרַיִם", להכניע ולשלוט על המצרים שלי. "וְהוֹצֵאתִי אֶת-בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל, מִתּוֹכָם", הניצוצות הקדושים שלי מתוכם (שנזכה להוציא את כל הניצוצות משבי הקליפות). אז ידעו שהיסוד והעיקר חיותי (מה שמחייא אותי), היא הנשמה הקדושה שלי. אותה אמליך עלי עד עולם, כי היא הבת מלך הנצחית לעד ולעולמי עולמים". "לעומת זאת הגוף וכל הבליהם הם על זמן (חי חיי חומר מוגבלים בסוף) ואין להם בטוח על רגע האחרת(יום אתה פה ויום איננו). על כן לא אחליף עולם העומד (עולם הבא הנצחי של הנשמה) בעולם העובר (עולם הזה של הגוף), להדמות עצמי לכל השפלים והבזויים". "לעומת זאת אם אתדבק להנשמה הקדושה, בזה, אדמה עצמי ליראי השם האמיתיים ואזכה להיות חלקי עימהם, בזה ובבא, לחיי הנצחיים, כן נזכה ברחמים, אמן".

השיעור מוקדש לרפואת יוסף בן יונה, יעל בת רבקה, רחל בת נסריה, דנה בת רותי, איילין שילה בת מרגרט, בתוך כלל חולי עמו ישראל

השיעור מוקדש לעילוי נשמת יחזקאל בן לולו ז"ל, יוסף בן לולו ז"ל, גילה בת רחל ז"ל ת.נ.צ.ב.ה

"מודעות" - מרכז רוחני לקבלה

אחוה 24 נווה צדק, תל-אביב
03-5100587 054-4793070

פרשת וארא

יקיר ממלל

"תביא לי עוד חמישים", חזר יהושע תוך שעה ורבע למנהל המכירות. המנהל השתומם אך לא אמר מילה, באמת לא הבין כיצד הצליח יהושע המגמגם למכור עשרים ספרי תנ"ך בתוך זמן כה קצר.

לאחר שעתיים חזר יהושע וביקש כמות נוספת והפעם של מאה ספרים, ובסוף היום אתם מנחשים לבד שהוא העמיס מאתיים ספרי תנ"ך להתחיל למכור אותם למחרת.

המנהל קרא לו לצד ובעדינות אמר: "תראה יהושע, אתה סוכן מכירות מוצלח. לא נראה לי שהיה מישהו כמותך בשורותינו, אבל מכיון שאתה מגמגם כבד ולא האמנתי שתצליח, אני רק רוצה לדעת שאתה מוכר את הסחורה באופן חוקי והגון."

"בוודאי אדוני", השיב יהושע בחיוך, "אני בסך הכל מודיע לבעלי הבית שאם לא יסכימו לקנות מידי את התנ"ך, על מנת שישתכנעו לקנות - אקרא באוזניהם את כולו..."

התורה הקדושה מספרת לנו שמשנה רבינו - הגואל הראשון של העם היהודי וזה שקיבל עבורו את תורת ה- ' היה מגמגם וכך הוא אומר על עצמו "ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתיים."

הסיבה להיותו מגמגם הייתה בעת שפרעה השתעשע עם "נכדו" משה, ותוך כדי משחק הוריד משה את כתרו של פרעה וחבש אותו לראשו. החרטומים יעצו לפרעה להרוג את משה, משום שגניבת הכתר מלמדת שכשמשנה יגדל הוא ימרוד בו.

דעותיהם של המתנגדים להריגת משה היו הגיוניות יותר, הוא תינוק ואינו מבין מאומה. החליטו להעמידו במבחן ולראות מה יעשה: שתי קערות הונחו לפני משה התינוק, האחת הכילה זהב ויהלומים והשנייה הכילה גחלים לוחשות. בא מלאך משמים, הסיט את ידו של משה לגחלים וכך ניצל.

מדוע התורה טורחת לספר לנו דבר זה?

רבינו ניסים בדרשותיו על התורה, מבאר שזה כדי שלא יטענו אנשים במהלך השנים שהסיבה שהסכימו בני ישראל לקבל תורה ממשה, היא מכיון שהוא היה רטוריקן בעל כושר דיבור שאין שני לו. משום כך הדגישה התורה שמשנה רבינו היה גם כבד פה וגם כבד לשון, כך שלא מחמת נאומיו שמעו אליו בני ישראל, אלא רק מפני שהייתה זו אמת לאמיתה.

מעניין לציין שאונקלוס, מתרגם התורה, תרגם את המילים "ערל שפתיים" - "יקיר ממלל", לאמור: כבד דיבור. צדיקים הסבירו שאונקלוס רצה לציין בפירושו משמעות נוספת: שהדיבור יהיה יקר לאדם.

בימי נדודיו של רבי ישראל מאיר הכהן מראדין - ה"חפץ חיים" בעיירות, היה מוכר את ספריו שחיבר בענייני שמירת הלשון, וכן היה מוכיח את עם ישראל לשוב בתשובה מהנהגות לא טובות שנשתרשו בהם.

באחד הימים ישב רבי ישראל מאיר עם רב נוסף במסעדה יהודית וסעדו את ליבם. משניגשה בעלת הבית לשאול האם האוכל בסדר, ענה החפץ חיים שהכל מצוין. הרב שסעד עימו אמר "היה טוב אם היה מעט יותר מלח בתבשיל."

פרשת וארא

כשהלכה בעלת הבית החוויר החפץ חיים והוכיח את הרב בעדינות: "מה עשית? כעת תלך האשה למבשלת - שהיא מן הסתם אלמנה - ותגער בה קשות על שלא שמה מספיק מלח לרבנים הנכבדים. אולי, "הדגיש החפץ חיים, "היא אפילו תפטר אותה." הרב שישב לידו גיחך ואמר לו: "כבודו מגזים. בסך הכל אמרתי שחסר מלח."

בטלו החפץ חיים בשקט למטבח המסעדה ושם נוכח הרב לראות ש"נבואתו" של החפץ חיים כמעט התגשמה במלואה, העובדת שהייתה אלמנה, עמדה על סף פיטורים ובעלת הבית לא הפסיקה מלגעור בה.

מיד נכנס הרב למטבח וביקש בכל לשון של בקשה מהמסעדנית שלא תפטר את הטבחית, "קורה", אמר הרב, "ששוכחים לשים מלח. אבל האוכל עדיין נהדר."

אחד הדברים שאנו מצטערים עליהם יותר מאשר על דברים אחרים במהלך חיינו, הוא נושא הדיבור המיותר. מילה שאמרנו לא במקום, משפט פזיז שלא חשבנו עליו די הצורך, כבר לימדנו שלמה המלך באמרתו המפורסמת: "החיים והמוות ביד הלשון."

ייתכן שרצתה התורה ללמדנו בכך שסיפרה לנו את היותו של משה רבינו כבד פה וכבד לשון, מסר חשוב: המגמגם, אינו מוציא משפטים בקלות מפיו, לכן הוא חושב פעמים מספר מה הדרך הטובה ביותר לבטא את רצונו בקלות.

כדאי לנו להתאמן על כך שהדיבור היוצא מפינו יהיה "יקר" לנו, כי אחרי שהוא יוצא מהפה כבר קשה מאוד להחזירו.

ידיבר אלקים אל משה ויאמר אליו אני ה' (ו,ב)

יש לדייק, למה התחיל הכתוב בלשון וידבר "אלהים" & שהיא מידת הדין, וגם התחיל בלשון "ידיבר", שהוא לשון קשה (כפי שפירש רש"י 'דיבר איתו משפט, על שאמר למה הרעותה לעם הזה). ומסיים הכתוב בלשון ויאמר אליו אני ה' שהיא מידת הרחמים, וגם "ויאמר" היא לשון רכה.

אלא שמעתי מאת כ"ק מרן אדמו"ר ממישקולץ שליט"א לבאר בהקדם דברי הבעש"ט הק' ע"זי, שאמר: אדם צריך לדעת, אפילו כשהוא במצב של הסתרת פנים ח"ו, כלומר, כשקורים לו דברים שאינם מובנים לו כלל, ונראים לו כחושך על פני תהום, גם אז צריך הוא לדעת שהכל מאיתו יתברך, וגם אז הקב"ה עמו. כי גם ההסתרת פנים זה מאיתו יתברך שמו. ועל ידי זה, שאדם יודע שגם בתוך ההסתרת פנים נמצא הקב"ה, אז נמתקים ממנו כל הדינים ומתבטל ההסתרה.

וזה מה שאומר ה' יתברך (דברים א"ל ח"י), בתוכחה, "ואנכי הסתר אסתיר פני" & שאני יסתיר מעם ישראל, שלא ידעו שגם בהסתרת פנים אני נמצא עמם, כי לו היו יודעים ומאמינים בזאת היו מתבטלים מעליהם כל הדינים. עכת"ד הבעש"ט הק'.

ועל פי זה פירש מרן אדמו"ר שליט"א את הכתוב: "ידיבר אלקים" שתדע שגם מידת הדין והלשון קשה ו ההסתרת פנים שאתה אומר "למה הרעותה לעם הזה", היא בעצם "ויאמר אליו אני ה' & מידת הרחמים. שאני הקב"ה נמצא שם, וזה בא מאיתי יתברך שמו. ובזה שתדע זאת, יתהפך מידת הדין שהיא אלוהים ל' ה' "שהיא רחמים. ומדיבור שהוא לשון קשה", ל"ויאמר" שהיא לשון רכה.

פרשת וארא

וַיְדַבֵּר אֱלֹקִים אֶל-מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי ה' (ו,ב)

ונראה לי קשה - שם אלקים הוא כנגד מידת הדין, ושם הוי"ה הוא כנגד מידת הרחמים - מדוע הקב"ה פונה אל משה בשם מידת הדין ואומר לו שהוא בשם מידת הרחמים?

חיפשתי ומצאתי מספר תירוצים לקושייתי אצל פירושו של אור החיים הקדוש, והנה שתי תשובות מתוכם:

א. "וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים" שהוא בבחינת הדין, שהקב"ה מביא את מכות מצרים מצד מידת הדין, אך כנגד אומר "אֲנִי ה'", כלומר, ישנה מידת הרחמים שתושפע על עמ"י שלא יושפעו ממכות מצרים למרות שנמצאים בתוך המצרים.

ב. עפ"י דרך אמירת חז"ל (בראשית רבה פע"ג): "אשריהם הצדיקים שמהפכים מידת הדין למידת רחמים" - כלומר, נחתם גזר דין רעת פרעה גם בהסכמת הרחמים, ונחתם גזר דין טובה על ישראל גם במידת הדין.

ועוד נאמר: "וַיְדַבֵּר אֱלֹקִים", "וַיֹּאמֶר אֵלָיו"; נראה כי יש אמירה בתוך הדיבור, מה שמזכיר את הפסוק (שמות יט, ג): "כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב וְתִגִּיד לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל", ומסביר רש"י: "לבית יעקב - אלו הנשים, תאמר להן בלשון רכה (כלומר, "לומר" זו לשון רכה). ותגיד לבני ישראל - עונשין ודקדוקין פְּרַשׁ לזכרים (כלומר, "לדבר" זו לשון קשה). דברים הקשין כגידוין". כך שנראה שלא רק בשמות ה' יש שילוב של מידת הדין והחסד, אלא גם באופן בו ה' מדבר עם משה יש מידת רחמים בתוך מידת הדין.

וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי ה' לא נודעתי להם (ו,ג)

פרשה זו נראית לכאורה סתומה עד מאד. היתכן כי האבות הקדושים לא היו יודעים את שם הוי"ה? ועוד, מה בכך שנראה להם בשם אל שדי, הלא גם שם זה הוא משמות שאינם נמחקים (שו"ע יור"ד רעו, ט)? זאת ועוד, אף משה רבינו ע"ה כאשר נשלח ע"י השי"ת לעם ישראל, שואל הוא (שמות ג, יג) ואמרו לי מה שמו מה אומר אליהם, וכי לא ידעו ישראל את שמו של הבורא, ומשה הרועה הנאמן גם הוא לא ידע את שמו, עד ששואל להשי"ת על כך? אף תשובתו של השי"ת צריכה תלמוד, מהו אהי"ה אשר אהי"ה, והלא הרבה שמות למקום ומה נתייחד שם זה.

בשאלות אלו רבו הפירושים כל א' לדרכו הוא, ואף אנו נענה חלקינו, כי דבר ה' כפטיש יפוצץ סלע, והכל מסיני בא.

בספר 'קול אומר קרא' כתב כי מצינו אצל הקב"ה שני כוחות מנוגדים, והם ה'גדולה' ו'הענוה'. ושני כוחות אלו מצויים אצלו בתכלית השלימות, כמו שאמרו ז"ל (מגילה לא.) כל מקום שאתה מוצא גדולתו שם אתה מוצא ענוותנותו, ובכוחות אלו מנהיג הוא את עולמו, בגדולתו פועל ישועות נצחיות, ובענוותנותו פועל ישועות זמניות. והנהגות אלו מתגלים בשמותיו הנ"ל, שם הוי"ה הוא גדולה ונצחיות וישועות ללא גבול, ושם אל ש-די הוא צמצום, כמו שאמרו ז"ל (חגיגה יב.) שאילולי שם זה היה העולם מתרחב בלי גבול, עד שאמר לעולמו די.

על כך אומר השי"ת למשה, כי האבות הקדושים נושעו בישועות זמניות, כאברהם אע"ה בכבשן האש, ומלחמת המלכים. וכיצחק בבארות המים. ויעקב מלבן ועשיו. על כן נגליתי אליהם ב'אל ש-די', אך שמי הוי"ה שהוא שם המשפיע ישועה נצחית, לא נודעתי להם.

זהו שאמר משה, ואמרו לי מה שמו, מה אומר אליהם. אין ספק כי משה ידע את שמותיו של השי"ת, ואף ישראל הכירו בכך כמסורת מאבותיהם, ברם שואל משה את הקב"ה, האם כוונתך להמשיך באל ש-די

פרשת וארא

ולהושיעם בישועה זמנית. או, שמא הגיע הזמן שישועתם תהא נצחית.

עונה על כך הקב"ה, אהיה אשר אהיה, ואמר על כך 'היהודי הקדוש' מפשיסחא זיע"א, כי אמר הקב"ה 'אהיה' עם מי שאומר 'אהיה', אותו יהודי שנכון הוא לשוב ולהיות מכאן ואילך טוב עם השי"ת ועם הבריות, הרי שאני עמו. וכע"ז כתב הרמב"ן שאהיה עם מי שרוצה שאהיה אצלו. אך כיון שיודע תעלומות ידע שעתידים ישראל לחטוא אח"כ, על כן לא יכול היה לתת להם באותו זמן ישועה נצחית, עד שיהיה בטוח שלא ישובו לכסלה עוד, ויוסר לב האבן מקרבם, כשיתוקן העולם במלכות שד -י בביאת משיח צדקינו, או אז תהיה הישועה לנצח נצחים.

אחים אהובים! בני ישראל קדושים! הלא עלינו להתבונן כמה ישועות זמניות עושה עמנו ה' יתברך בכל עת ובכל שעה, אלף אלפי אלפים ורוב רבי רבבות נסים ונפלאות! וההזדמנות הרי ניתנה בידינו להמשיך עוד על ידי 'אהיה', היינו שנחליט להמשיך להיות טובים עם השם יתברך, ונאמר לו 'אהיה טוב עמך!' לא נכעיס אותך ח"ו בחילולי שבת, לא נכעיס אותך בלבושי שחץ ותועבה, לא נכעיס אותך בשנאת תלמידי חכמים! יודעים אנו בבירור שמילאנו כבר את הסאה ה"י, וכעסך הרב מפנה אתה כלפי האומות, מי ברעש ומי במלחמה, ומי בכלכלה. ואת הכל עושה השי"ת כדי להסיח דעתם משנאת ישראל, ושלא ישפוך חלילה את חמתו על עמו צאן מרעיתו. על כן אחיי ורעיי בואו יחד נאמר להשי"ת מכל לבנו "אהיה טוב עמך, ואתה תהא עמנו תמיד!" אמן.

התגלות לפרט ולכלל (ו,ג)

"וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי ה' לא נודעתי להם" הפרשה נפתחת בהתגלות שזוכה לה משה, עם אמירה ממשית הממחישה את גודלו של עם ישראל כעם ולא כקבוצת יחידים. בספר בראשית מופיעה הדת כאמונה אינטימית, המתעוררת בעולם מלא רגש וסער. שמו המפורש של ה' לא יוכל להתגלות אל הפרט באופן הגלוי ביותר. בני ישראל חייבים להתגבש כעם בכדי לזכות להופעת ה' ולגילוי השכינה האלוקית במלוא תפארתה. זוהי בעצם **ברית דורות** המבצבצת ובוקעת בפרשתנו ומתמידה עד לימינו אנו.

האלוקים מקדים ואומר שיש שינוי מהותי בהופעתו ובהתגלותו בימי האבות לבין הופעתו בימי משה ויציאת מצרים. אנו רואים שע"מ שמציאות ה' תעמוד במלוא עצמתה והדרה, לא ניתן להותירה בחיקם של בודדים ובחזקתו של האינדיווידואל, אלא להפיצה ולזרותה ברחבי התרבות כולה.

בימי האבות מופיע ה' כ"אל שדי" ובימי משה מתגלה ה' בשמו המפורש, נראה כי הסיבה היא שבימיהם של האבות הייתה עבודת הא-ל עבודה אישית, פרטית, אל אנשים שהגיעו בכוחות עצמם להכרת האלוקים ודרכי עבודתו. בימי יציאת מצרים חל שינוי, שינוי שנובע מהודעת שם ה' בעולם.

אם כן, מתבטאים אפוא דברי הכתוב כי מלכות ה' בעולם תתגלה בעולם בשמה המפורש רק באמצעות מלכות ישראל. אילו לא היה עם ישראל מתגבש לעם, לא הייתה מופיעה הסנונית הראשונה של התגלות בשם המפורש, שכן מהות ה' מתבטאת רק באמצעות הכלל.

לכן אמר לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים והצלתי אתכם מעבדתם וגאלתי אתכם וגו'. ולקחתי אתכם לי לעם (ו,ו-ז)

בירושלמי (פסחים פ"י) נקט דד' כוסות שתקנו בפסח הינם כנגד ד' לשונות הגאולה שנאמרו במקרא זה,

פרשת וארא

ויש להזכירם ביציאת מצרים על הכוסות.

ויל"ע, שהרי עיקר הנס במצרים היה עצם יציאת ישראל לחירות, שהרי לו היו נותרים בידי המצרים לא היו מקבלים את התורה בהר סיני, ומהו שפירט הכתוב אף את חלקי הניסים שהרכיבו את הנס הגדול שהוציאם ממצרים.

ומשל לדבר לאדם שנאסר ועונה קשות ולאחר זמן הניחו לו מעינוייו, וכעבור זמן רב שחררוהו לחירות, וכי יזכור ויודה על הפסקת העינויים, הרי כל הודאתו וזכירתו תהיה השחרור שיצא בסוף לחירות, ואף כאן עיקר הגאולה היא יציאתם לחירות ומהו שנצטוו לזכור אף את חלקי הניסים.

ואשר י"ל, ובהקדם מה דפירשו בהנך ד' לשונות, שהוצאתי היינו היציאה מסבלות מצרים שרדו בהם, אך עול השעבוד עדיין נותר עליהם, ועל כך נאמר והצלתי מעבודתם לומר שלא עבדו ישראל למצרים כלל, ולאחר מכת בכורות שנפסקה העבודה עדיין היו תחת ידם למרות שלא עבדו להם, ולכך נאמר וגאלתי אתכם מידיהם, ואף לאחר שיצאו למדבר נאמר ולקחתי שלקחם השי"ת לסיני לקבלת התורה.

ומצינו שנאמר (ויקרא כה) כי עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים, והיינו שיש ציווי מיוחד לזכור את שהיינו עבדים לפרעה במצרים, והקב"ה גאל אותנו מהמצרים, ובא לומר שישראל היו כעבדים שאין להם שום חירות, והנס הוא שיצאו מעול חירות זה על ידי הקב"ה, ולכך כיון שנצטוו לזכור את השחרור מאותו עול, וד' לשונות אלו מסמלים בקרבם ד' אופנים שונים של השתעבדות, לכן חייבים לזכור ולהודות על כל ד' פרטי הנס, שהם כולם יסודות האמונה בבניית עם ישראל.

ונתתי אותה לכם מורשה אני ה' (ו,ח)

בגמ' ע"ז (נג, ב) ישראל שזקף לבנה והשתחוה לה עכו"ם אוסרה, מנ"ל כתחילתה דאר"י דאמר רחמנא ואשריהם תשרפו באש מכדי אר"י ירושה היא מאבותיהם ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו, ואי הנך דמעיקרא בביטולא בעלמא סגי, אלא דמדפלו ישראל לעגל גלו אדעתא דניחא להו בעכו"ם, וכי אתא עכו"ם ופלו ליה, שליחותא דידיה קעביד.

ויש להבין למש"כ הרמ"ה דירושת הארץ אינה מקודם אלא שניתנה להם לאחר זמן למפרע, ואף אינו למפרע ממש אלא כלאחר ל', וא"כ נמצא דעתה עדיין אינה ברשות ישראל ולא יוכלו לאוסרה.

ובמחנ"א (הל' שלוחין) תמה על המבואר בזאת שעכו"ם אוסר בניחותא דישראל, דהא אין שליחות לעכו"ם. ובעונג יו"ט (סי' פ"ב) הק' דהא אין שליח לדבר עבירה, וכתב דאין זה מטעם שליחות אלא גילוי דעת דניחא ליה, דבהא סגי שיוכל העכו"ם לאסור. וצ"ב כוונתו דהרי צריך שתחשב הע"ז כע"ז של ישראל, דאלמלא כן מהני לבטלה, וזהו דהוכיחו מאשרה דאר"י דחשיב דישראל ולא מהני ביטול, ועכצ"ל שהוא דין מיוחד דע"י ניחותא נחשב ע"ז דישראל כפולחנא נוכראה ע"י הנכרי.

ויעוי' ברמב"ם (בפ"י מהל' עכו"ם הל"ג) שמבואר בדבריו דמה דמהני ניחא ליה להאסר ע"י העכו"ם, היינו דוקא בהקרימו מעשה זקיפה דישראל, והיינו דישראל הוא אשר עשאה לע"ז, ורק דלא נאסר מבלי דפלו ליה, ולזה מהני פולחן העכו"ם אדעתא דישראל, אבל אם עדיין לא חל עליה שם ע"ז לא מהני מה דפלו העכו"ם אפילו אם הוא מדעת ישראל.

ולפ"ז צ"ל דהגמ' קאי אהנך דמעיקרא, אלא שהק' שיהא די בביטול בעלמא, ולזה השיבו דכיון דהשתא פלחו עכו"ם אדעתא דישראל סגי, והוא דאף כאן כבר חל עלה שם ע"ז, ואזי מהני פולחן נכרי לאסור כדן

פרשת וארא

ע"ז דישראל, אבל אין כח ביד העכו"ם לעשות דבר שאינו שלו לע"ז אפי' ע"י גילוי דעתא.

ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתיים (ו,יב)

יש לעיין, דהא לעיל מינה (ד, י) כבר אמר משה להקב"ה "לא איש דברים אנכי כי כבוד פה וכבוד לשון אנכי", ועל זה השיבו הקב"ה שאהרן יהיה לו לפה, וא"כ מדוע חזר משה שוב באותה טענה של קושי הדיבור, אחר שכבר השיבו הקב"ה שאהרן יסייעו.

ונראה, ובהקדם מש"כ הרמב"ם (פ"ז מהל' יסה"ת) שאחד מן התנאים הנדרשים לו לאדם בכדי שיוכל לקבל נבואה הוא שיהיה שלם בגופו. ונראה דכיון שמשה היה ערל שפתיים, חשש שלא יאמינוהו כנביא כיון שאינו שלם בגופו.

ובזה אף יש לבאר דברי הגמ' בסוטה (יב, ב) הוא ילד וקולו כנער דברי ר"י, א"ל ר"נ א"כ עשית למשה רבינו בעל מום ע"כ, וברש"י שם ביאר לענין שיר שאינו יכול לשורר בהיותו לוי, ובחי' הגרי"ז בכתבים הקשה עליו יעו"ש, ואפ"ל דהרמב"ם ס"ל דכוונת הגמ' שנעשה בעל מום וממילא נפסל משה מלהיות נביא, וכדברינו.

ומעתה י"ל, שב' טענות שונות טען משה לפני ה', דבתחילה טען שאין שפתו ברורה ואין דבריו מובנים, וכדמשמע מלשון המקרא שם "כבוד לשון אנכי" "לא איש דברים אנכי", ועל זה השיבו הקב"ה שאהרן יהיה לו לפה, וממילא דבריו יהיו מובנים לפרעה כראוי. אבל כאן טען משה כיון שהוא בעל מום יטילו דופי בנביאותו, וכן משתמע מלשוננו "ואני ערל שפתיים", והרי חלוק הלשון משפתיים, ששפתיים הוא האבר החיצוני הקובע אם הוא שלם או בעל מום, ואילו הלשון הוא האבר הפנימי הקובע את כושר הדיבור.

ולטענה זו שלא יאמינו לנביאותו לא יועיל תרגומו של אהרן, כיון שהנבואה עצמה נאמרה ע"י משה, ובהיותו בעל מום לא יתכן שהתנבא, ולטענה זו השיבו הקב"ה בפסוק הבא וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצוום וכו', וידוייק שזהו הדיבור הראשון שנאמר גם לאהרן, וה"ט דר"ל הקב"ה שמעתה יתן את הנבואה למשה ואהרן ביחד, ושוב לא יטילו דופי בנביאותו של משה, כיון שגם אהרן שאינו בעל מום נביא הוא לאותה נבואה.

אלא דעדיין יש לבאר, מדוע בפרשת שמות העלה משה את הטענה של קושי הדיבור, ואילו כאן העלה את היותו בעל מום הפוסלו לנבואה.

וי"ל שבפרשת שמות הציווי הוא לדבר אל בני ישראל, וכלשון הכתוב לך ואספת את זקני ישראל ואמרת אליהם, וא"כ לבני ישראל אין חשש שיטילו דופי בנביאותו, כיון שכבר מסר להם סימנים שהוכיחו בבירור את היותו נביא, ולכך כל חששו היה שלא יבינו את דבריו ולא יושפעו מדיבורו הלקוי, משא"כ כאן שנצטוו משה לדבר עם פרעה, וכלשון הכתוב בא אל פרעה, על זאת היתה טענת משה שהרי לפרעה לא הוכחה נביאותו וממילא בהיותו בעל מום לא יאמין לנבואתו.

הוא אהרן ומשה אשר אמר ה' להם הוציאו את בני ישראל מארץ מצרים על צבאותם. הם המדברים אל פרעה מלך מצרים להוציא את בני ישראל ממצרים (ו,כו-כז)

פשוטו של מקרא מתפרש כזאת, דמשה ואהרן נצטוו מפי הגבורה בשני ענינים הכתובים כאן, חדא להוציא את בני ישראל מארץ מצרים, ושנית לדבר עם פרעה על שילוח ישראל מארץ מצרים, וכפרש"י (לעיל ו, יג)

פרשת וארא

על הכתוב ויצום אל בני ישראל ואל פרעה מלך מצרים, וזהו הא דכתיב כאן הוא אהרן ומשה שנצטוו להוציא את ישראל ממצרים, הם המדברים אל פרעה לשלח את ישראל ממצרים.

ואשר נראה בזה עוד, דהנה בברית בין הבתרים גזר הקב"ה גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם, הרי שהיו ב' גזירות חדא גזירת גרות ושנית גזירת עבדות, ועל שניהם נקבע הקץ לד' מאות שנה, וגזירת גרות חישב הקב"ה ד' מאות שנה משעת לידת יצחק, אולם גזירת עבדות לא נתקיימה אלא בארץ מצרים תחת ידי פרעה ועמו, (וקושי השיעבוד השלים לד' מאות שנה), וערש"י פרשת בא (יב, מ).

אשר דכוותה נראה, שכאשר הבטיחו השי"ת לאברהם בברית בין הבתרים שאחר הגרות והעבדות יצאו ישראל, הרי דתיתי יציאות נכללו בזה, חדא שיצאו לחפשי מתחת ידי העבדות וסבלות העינוי של מצרים, ושנית שתפסק גזירת הגרות בארץ לא להם, ויצאו מארץ מצרים לילך ארצה כנען, כי על שתי הגזירות באה הבשורה ואחרי כן יצאו, וכמו שנתבאר.

הלא מעתה מבואר מאד לשון הכתובים, דמשה ואהרן נצטוו להוציא את בני ישראל מארץ מצרים, והיינו להוציא את ישראל מגלות 'ארץ מצרים', ושנית נצטוו משה ואהרן להוציא את ישראל מתחת שיעבוד יד מצרים, וזהו הא דכתיב המדברים אל פרעה מלך מצרים להוציא את ישראל ממצרים, וכאן לא הוזכר ארץ מצרים משום דכאן מיירי בענין היציאה מתחת ידי מצרים והשיעבוד למלך פרעה.

הלא מעתה מדוקדק מאד לשון הכתובים, דביציאת מצרים לא כתיב על צבאותם ואלו ביציאתם מארץ מצרים כתיב על צבאותם, והוא משום דהלא כונת על צבאותם פרש"י כל צבאם לשבטיהם אשר זה כולל גם שבט לוי, הלא מעתה פשוט, דהרי ביציאתם מארץ מצרים אף שבט לוי בכלל שאף הם היו בגזירת הגלות, אך בהיציאה ממצרים (היינו מעבדות מצרים) לא היו שבט לוי בכלל כיון שמעולם לא היה שבט לוי בכלל גזירת העבדות

הוא אהרן ומשה אשר אמר ה' להם הוציאו את בני ישראל מארץ מצרים... הם המדברים אל פרעה מלך מצרים להוציא את בני ישראל ממצרים (ו,כו-כז)

יש להבין, מדוע נאמר בתחלה 'מארץ מצרים' ובהמשך 'ממצרים' - להיכן נעלמה הארץ?

אומר רבי יוסף חסן זצ"ל בספרו "כשנגלה ה' למשה בסנה, הבטיח (ג, יז): 'אעלה אתכם מעני מצרים אל ארץ הכנעני', כלומר, אוציא אתכם מכל ארץ מצרים. אולם בהמשך אמר לו לומר לפרעה: 'נלכה נא דרך שלשת ימים במדבר ונזבחה לה' אלקינו'. כשנחשב, ארץ מצרים היתה ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה (תענית י' ע"א), וכיון שמהלך אדם ביום הוא רק עשר פרסאות (פסחים צג ע"ב), הרי שבשלושה ימים לא יהיה ביד בני ישראל לצאת מכל השטח שנקרא 'ארץ מצרים', אלא רק מעיר הבירה הנקראת 'מצרים'.

לפי זה מדויק הפסוק בפרשתנו היטב, הקב"ה אמר למשה להוציא את בני ישראל מארץ מצרים - מכל ארץ מצרים, אולם הם אמרו לפרעה להוציא את בני ישראל ממצרים - נלך רק דרך שלשת ימים שבהם נתן לצאת רק מעיר הבירה ולא מכל ארץ מצרים

ואני אקשה את לב פרעה (ז,ג)

וברש"י ז"ל מאחר שהרשיע והתריס כנגדי, וגלוי לפני שאין נחת רוח באומות עובדי כוכבים לתת לב שלם לשוב, טוב לי שיתקשה לבו למען הרבות בו אותתי ותכירו את גבורתי. ויש לבאר כוונת הדברים.

פרשת וארא

ונראה דביאור הדברים בהא דחלוק ישראל מעכו"ם לענין התשובה, הוא עפ"י מה שמבואר בהרמב"ם (פ"ב מהל' גירושין הל"כ) לענין הדין במחויב מחמת בי"ד לתת גט לאשתו דמהני ע"י כפייה משום דמצוה לשמוע דברי חכמים. כתב בזה הר"ם וז"ל לפיכך זה שאינו רוצה לגרש מאחר שהוא רוצה להיות מישראל רוצה הוא לעשות כל המצות ולהתרחק מן העבירות ויצרו הוא שתקפו, וכיון שהוכה עד שתשש יצרו ואמר רוצה אני כבר גרש לרצונו, היוצא דבעכו"ם שיעשה ע"י אונס וכמו הכא ע"י המכות שקבלו, הרי דתשובתו ורצונו הוי מחמת העונש ולא מחמת עצם התשובה ולאו תשובה בלב שלם הוא. וזה מה שגלוי לפני שאין נחת רוח באומות עובדי כוכבים לתת לב שלם לשוב, ומשא"כ ישראל הרי דנפש הישראלית יש בו רצון לחזור בתשובה, ונשתרש הך רצון מהאבות הקדושים דעמדו בכל הנסיונות לקיום ציווי הקב"ה.

ויאמר ה' אל משה ואל אהרן לאמר כי ידבר אלכם פרעה לאמר תנו לכם מופת ואמרת אל אהרן קח את מטך והשלך לפני פרעה יהי לתנין" (ז,ט)

מדוע נאמר "תנו לכם מופת", ולא "תנו לנו מופת"? למי היה מיועד המופת שעשו משה ואהרן אם לא לפרעה? מתרצים רבי מאיר שפירא מלובלין והרב פרבר, בעל ה"כרם צבי", שכאשר אמרו משה ואהרן לפרעה, שהם רוצים להוציא את ישראל מארץ מצרים, ולקחתם להר סיני כדי לקבל את התורה, הגיב פרעה בתמיהה: וכי יודעים אתם באלו אנשים מדובר? הלא אנשים אלו הם עבדים בני עבדים במשך מאתיים שנה! כיצד הנכם מעלים בדעתכם, שתצליחו לקחת אותם ולהפכם לבני אדם...? ועל אחת כמה וכמה, שמטרתכם להביא אותם לעבודת ה', ולזכותם לגלוי אלקות מרומם, אינה מתאימה להם כלל וכלל! לפיכך, "תנו לכם מופת" - שכנעו את עצמכם, שאתם יכולים לעשות משהו מעין זה. נענה משה ואמר: המקל שאני אוזח כעת בידי יקר מאד ועשוי מסנפירינון, ולא זו בלבד, אלא ששם הוי"ה חקוק עליו, כשאני זורק אותו ארצה הוא הופך לנחש, וכשאני שב ואוחז בו בידי שוב הוא הופך למטה. מה שנראה לך כנחש, כאשר הוא מונח על הארץ, בידי יהיה סנפירינון, אשר שם הוי"ה חקוק עליו...! ואף ישראל, כעת הם נראים לך בתחתית המדרגה, משום שהם על הארץ, אולם בטוח אני, שאוכל להפכם לאנשים מעולים ביותר הראויים לקבלת התורה!

וישלך אהרן את מטהו... ויהי לתנין וכו' וישליכו וכו' ויבלע מטה אהרן את מטהם (ז,י-יב)

הנה היה נס בתוך נס, כי כשהשליך אהרן את מטהו נהיה תנין. וכשהשליכו החרטומים מטותם ונהפכו לתנינים אז חזר התנין ונעשה מטה אהרן, ואז בהיותו מטה בלע מטותם. וכאן מעיר בזוהר (שמות כח.) בענין הפלא של תחיית המתים לעתיד, ואומר: בא וראה מטה אהרן שהיה עץ יבש עשה הקב"ה בו מופתים, ושתי שליחויות נעשו בו. האחת: שעץ יבש בלע את התנינים ההם. ואחת: שהרי לזמן מה הפך להיות בעל רוח חיים ונעשה בריאה. והמשיך ואמר רבי אלעזר (שם) תפח רוחם של אותם האומרים שאין הקב"ה עתיד "להחיות מתים", שהרי איך תעשה מהם בריאה חדשה, יבואו ויראו אותם השוטים רשעים הרחוקים מהתורה ומהקב"ה הרי בידי של אהרן היה מטה עץ יבש והפך הקב"ה את המטה לבריאה ברוח וגוף, ק"ו לגופות המתים שהיו בהם רוח ונשמה קדושה ושמרו מצוות התורה ועסקו בתורה יומם ולילה והקב"ה הטמינם בעפר, שיעשה הקב"ה אותם לעתיד לבא בריאה חדשה. עכ"ד הזוה"ק.

ובזוהר מסופר שנפטר איש אחד ואז בכה בנו היתום עליו, ונעשה נס וחי, ונתפעלו רבי אלעזר וחביריו וברכו מחיה המתים. וע"ע בפסחים (דף נ.), ובזוהר הקדוש פרשת וישלח (דקע"ה.) עה"פ (בראשית לה, יח): 'ויהי בצאת נפשה כי מתה'. וכן אנו רואים בעין תחיית המתים, שהרי בחורף כל העצים נעשים שלכת בלא עלים, ויבשים. ובהגיע זמן מסויים חוזרים לחיים. גם המעופף שנקרא "פרפר" יש זמן שנושרים כנפיו

פרשת וארא

ונשאר רק גופו כמת ומוטל כך הרבה זמן, ופתאום חוזר וחי ומצמיח כנפיים ושב ומעופף.

מכל זה יכול האדם להבין גם בשכל, הגם ש"אמונת" תחיית המתים צריכה אמונה פשוטה וכך מצותה הגם שהיא נוגדת את השכל הפשוט, אבל הקב"ה ישתבח שמו, וכי יש דבר שנפלא ממנו וקשה עליו?! אין, הכל ברשותו והכל בכחו. ונוכל לראות זאת משאר "ניסים שונים" שנעשו ונעשים ושיעשו.

בא וראה פלא גדול עוד מעוף הנקרא "חול", וכנזכר באיוב (פרק כט, יח וברש"י), שרבותינו אמרו שחי אלף שנה, ואחרי כן יוצאת אש מקונו ושורפתו ונשאר בו כביצה וחוזר ומגדל אברים וחי ומתחדש. והובא בדברי החיד"א בספר "מדבר קדמות" (מע' ח אות א), וע"ש עוד דברים. ובכן, היפלא מה' יתברך דבר?

וישנם בני אדם שומרי תורה, ואעפ"כ ששומעים ענין תחיית המתים נדמה בעיניהם כמין "דבורי דמיון" ח"ו. והנה הקב"ה הראה לחזקאל בנבואה ואמר לו בבקעת דורא: 'התחיינה העצמות האלה', ואח"כ החיה את כל שבט אפרים שהיו מוטלים כך בעצמותיהם, ופתאום העלו בשר ומתחו גידים וכוסו בעור. ואח"כ צוה לרוח "פ' ה' באלו" ויחיו.

ה' יזכנו להאמין היטב ולצפות לתחיית המתים. וכמו שאנו מברכים ג' פעמים בכל יום "ונאמן אתה להחיות מתים, ברוך אתה ה' מחיה המתים", נאמין, נחיה ונזכה. אמן.

ויעשו גם הם חרטומי מצרים בלהטיהם כן (ז,יא)

יש לדקדק מדוע לגבי המופת של המטה שנהפך לנחש נאמר ויעשו החרטומים כן "בלהטיהם", ואילו במכת דם (ז, כב) כתיב ויעשו כן חרטומי מצרים "בלטיהם" בלא ה'. והנה חלוקים הם הדברים, שכן מצינו בגמ' סנהדרין (סז, א) דבלטיהם זה מעשה שדים, ובלהטיהם זה מעשה כשפים, הרי שמופת זה עשאו דרך כישוף, ומופת זה עשאו דרך שדים, וצ"ב חילוק הדבר.

ונראה, דבגמ' שם הביאו ראייה דבלהטיהם הוא מעשה כשפים, מהנאמר (בראשית ג') להט החרב המתהפכת, וברש"י שם פירש מהי הראיה שיש להביא מפסוק זה, ויש להבין זאת.

אלא דאיתא שם בגמרא דאין השד שולט בדבר הפחות מכשעורה, דביותר מכשעורה מכניף ליה ובפחות לא מכניף ליה, הרי דמעשה שדים אינו דמיון להפוך דבר הנראה לעין הרואה לדבר אחר, אלא עיקרו שמביא את הדבר שאיננו בנמצא לפנינו לכאן.

אמנם מעשה כשפים עיקרו דמיון, שמהפך הדבר עצמו הנמצא כאן שיהיה נראה כדבר אחר לגמרי, ובזה שונה הוא ממעשה שדים. ומביא שפיר ראייה מקרא דלהט החרב המתהפכת, דהחרב בעצמו היא מתהפכת ונעשית לדבר אחר וזהו מעשה כשפים, אבל מעשה שדים אין הדבר מתהפך לתמונה אחרת, אלא מביא דבר זהה ממקום אחר לכאן.

ולפ"ז מעשה שדים כשנעשה הדבר במים שכידוע גורם המים להחזיר הדבר לקדמותו, לא יתבטל במים כיון דזה הדבר אינו דבר הפוך שבראית המים חוזר הוא לקדמותו, ורק מעשה כשפים דבאמת הוא דבר אחר ונתהפך לדבר הנראה לעינים עתה, א"כ כשבא על המים חוזר למה שהיה בראשונה.

ומעתה מדויק, דבמופת של המטה שלא היה על המים, לכך אמר הכתוב בלהטיהם שהרי הספיק להם מעשה כשפים, אבל במכת דם שהיתה על המים לא יכלו לעשותו במעשה כשפים, דאילו היו עושין כן היה חוזר וניעור כבראשונה, וע"כ אמר הכתוב בלטיהם שהוא מעשה שדים שהביאוהו ממקום אחר ומחליפו עם

פרשת וארא

המים שהיו באותו מקום.

ויבלע מטה אהרן את מטותם (ז,יב)

הזמיר הגדול

מהו השקר הגדול ביותר? זוהי ההנחה שמנסים להחדיר בנו, שיש שתי תפיסות עולם מנוגדות. דרך התורה מצד אחד, והמדע מהעבר השני. כאילו שאותו בורא עולם, לא הוא שיצר את המדע והוא שהנחיל לנו את התורה, והוא הוא שציוה עלינו: "ובחרת בחיים!" **אמת, יש רק אחת: "וה' אלקים אמת!"**

לא שאין הבדל בין דרך התורה לדרך המדע, אבל זהו הבדל שכולו לרעת המדע: דרך התורה היא מלמעלה למטה, ודרך המדע הפוכה והוא עדיין לא הגיע לחצי הדרך. למה הכוונה? בתורה הקדושה כלולות כל החכמות וכלולים כל המדעים מיסודם. החל משורשי הבריאה הנסתרים, מהעולמות העליונים והספירות הקדושות, מסתרי תורת הקבלה, והשתלשלותם עד לעולמנו אנו. ומי שיודע ומכיר את השורשים והסיבות, מבין את התוצאות וההתפתחויות. לפיכך ידע שלמה המלך את כל סודות הטבע, והבין את כל ההתרחשויות בעולם. את הכל כותב רבינו הרמב"ן זצ"ל בהקדמתו לפירוש התורה ידע שלמה המלך מן התורה!

המדענים הולכים בדרך הפוכה. הם מתבוננים בטבע, ומנסים לעמוד על שורשיו. עד היכן יוכלו להגיע? יש רעידת אדמה. מדוע אירעה? אז הם מתחקים על מבנה האדמה, על "לוחות היבשה", על התנודות והלחצים, ובסיכומו של דבר אינם יודעים מאומה. מדוע אירע הרעש במקום מסוים, בעוצמה מסוימת? חזאי השירות המטאורולוגי הם חכמים מחוכמים. יודעים הכל על רום ושקע, על לחץ ומשקעים. משגרים לוויינים ומנתחים צילומים. אבל יומיים תמימים יכולים להתלות עננים מעל אזורינו, ולא להוריד טיפה אחת של גשמים. משום ששורשי הדברים, הרוח החיה שבהם, נסתרים ונעלמים מאיתנו. תלויים בסיתרי ההנהגה האלוקית, בשיקולי שכר ועונש, רחמים ודין. ובהם, אינם יודעים מאומה, אין הם עוסקים אלא בקליפה החיצונית, בתופעות הנראות לעין, ועל כן גם חכמתם קרויה "חכמה חיצונית" וספריהם "ספרים חיצוניים".

והתורה לא רק מגלה מה מתרחש בעולמות שמעלינו, מה הם שורשי הבריאה וכללי ההנהגה האלוקית. התורה גם משפיעה עליהם! לימודה מאיר את כל העולמות ומריק שפע עצום, ככתוב: "אם בחוקתי תלכו" שתהיו עמלים בתורה תזכו לכל הברכות שבתורה. "ובאמצעות קיום המצוות, הוא שולט ודורך על המזלות!"

יתר על כן: לא רק על העולמות משפיעה התורה, ומשפיעות המצוות. לא רק בהם מזריחות הן אור ומניבות שפע. אלא על האדם עצמו מזריחות הן אור, מרוממות ומזככות, ומשפיעות עליו שפע כה רב, ברוחניות ובגשמיות!

המדען מוסיף ידע. אבל הוא עצמו אינו מזדכך. מידותיו אינן מתעדנות ונשמתו אינה מתעלה כתוצאה מידעיותיו. לא כן לומד התורה ושומר המצוות: "מרובה תורה מרובה חיים!"

משל, למה הדבר דומה? לשאה הפרסי ששמע, כי לקיסר סין הובא זמיר פלא. נוצותיו בצבע כסף, רגליו כעין הזהב, וציצת ראשו כיהלומים. קולו כפעמונים משובב נפש ומרגש נשמה. והוא נתון בכלוב זהב מעשה רשת אמן, עין לא ראתה! התקנא השאה ושלח את אנשיו ליערות, לצוד זן של זמיר פלאי. הלכו ושבו בידיים ריקות. אין עוד זמיר דומה! אבל השאה לא השלים עם המציאות, לא יתכן שקיסר סין יעלה עליו ויתפאר בזמירו. ציוה, ועשו לו כלוב זהב דומה, זהה לכלוב שבחצר הקיסר הסיני. ציוה, ומצאו ציפור

פרשת וארא

דומה. אך נוצותיה, שחורות. רגליה, אדומות. וקולה אוי לאוזניים ששומעות. חנקוה וחנטוה, הפכוה לפוחלץ. את נוצותיה צבעו בצבע כסף, רגליה בזהב, ולראשה הדביקו עטרת יהלומים. העמידוה בכלוב, והציגוהו בהיכל המלך. המונים נהרו לחזות בה, וכולם פסעו על בהונות רגליהם. הסו, אמרו להם, הזמיר ישן...

זהו ההבדל התהומי בין תורה למדע. התורה מאירת עיניים, מתוקה מדבש ונופת צופים, פיקודיה ישרים, משמחי לב. אבל גם המדע מתפאר בהישגים ובחכמה, בברק וביופי. הם מציגים תרבות ואומנות, פאר והוד. אבל כל חכמתם, חיצונית היא. תרבותם, אך קליפה ריקנית. הבנתם, שיטחית. "זמיר דמה", פוחלץ קר ומת. ואילו התורה נובעת חיים ללא סוף, פועלת בחביוני עולמות, מגיעה ומפעילה הנהגות עליונות וספירות קדושות, תורת חיים!

רבינו עובדיה ספורנו זצ"ל הצביע על כך בפרשתנו. אהרן זורק את המטה לפני פרעה, והוא הופך לתנין. קורא פרעה לחרטומיו ואך הם משליכים את מטותיהם, וגם הם הופכים לתנינים. "ויבלע מטה אהרן את מטותם". מדוע? מסביר הספורנו: כי הם יצרו תנינים מתים, חסרי רוח חיים. ואילו התנין של אהרן היה חי ונושם, לכן בלע את תניניהם. זהו ההבדל שבין חכמת התורה לחכמות האחרות. חכמת התורה, תורת חיים, חיה היא, מלאה תוכן ופנימיות: "אשר נתן לנו תורתו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכינו!"

והדגה אשר ביאר תמות ובאש היאר ונלאו מצרים לשתות מים מן היאר (ז,יח)

משמע שהמצרים לא שתו ממי היאור מחמת שהיאור "באש" - הסריח.

ולכאורה דבר פלא הוא, שכן בפשטות הם לא יכלו לשתות מחמת עצם העובדה שהמים נהפכו לדם, ולא כי הסריחו!

שאלה נוספת: הרי "נלאו" הוא לשון לאות, עייפות. מה שייך כאן ענין העייפות, וכי כשלא יכולים לשתות בהיים עייפים?!

שאלה שלישית, על הנאמר בהמשך (פסוק כד) "ויחפרו כל מצרים סביבת היאר מים לשתות", כלומר, הם ראו שאין מים ביאור, רק דם, ולכן חפרו ליד היאור וגם שם מצאו רק דם. הראשון חפר ומצא דם, השני התקדם חמשים מטר - וגם הוא מצא דם. השלישי התקדם - ומצא דם. לשם מה ממשיכים כולם לחפור? ["ויחפרו כל מצרים"], האם עדיין לא תפסו שימצאו שם רק דם?!

שאלות אלו שאל הרב איתן אליה, ובאר את הענין כך: בתחילה לא היה למצרים מה לשתות, עד שגילו שהיהודים מוכרים מים. בא מצרי אל היהודי ושאל: "כמה עולה כוס מים?" "יש לנו כעת מבצע - השיב היהודי - "ליטר וחצי עולה מאה וחמשים דולר, אך כל זה בתנאי שאתה קונה ששיה...". המחיר היה מופקע לכל הדעות, אך למצרים לא היתה בררה, היו מוכרחים לשתות ונאלצו לקנות מים מהיהודים. עד שבא מצרי אחד ואמר: "המחיר מופקע, אי אפשר להמשיך ככה!" אמר לו היהודי: "אין בעיה. אתה תלך להביא דם מהיאור, ואני בעד מחיר סמלי - מאה דולר - נוגע לך אפילו בחבית ומיד כל המים שבה נהפכים למים". המצרי הסכים. רץ ליאור, שאב חבית מלאה מים ונשא אותה לארץ גושן. לכן "ונלאו מצרים", מחמת כובד המשא. כשהגיע לארץ גושן נגש אל היהודי, שלם לו מאה דולר והדם נהפך למים. המצרי בא לשתות את זה, ולמרבה הגועל התברר שהמים מלאים דגים מתים, מדיפי ריח של רקבון... "זה מסריח! מקח טעות!" זעק המצרי. אמר היהודי: "מה פתאום מקח טעות?"

פרשת וארא

אני את שלי עשיתי, נגעתי בדם, והוא אכן נהפך למים. אם אתה רוצה, לך ותביא דם טרי, בלי דגים מתים. ואז - "ויחפרו כל מצרים סביבת היאר מים לשתות", הם חפרו ומצאו דם טרי, נטול דגים, אותו הם נשאו על גבם לארץ גושן, ושוב, תמורת 'מחיר סמלי' נגעו היהודים בדם והפכוהו למים. כך העשירו אבותינו ממכת דם

וַיַּעֲשׂוּ-כֵן מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כְּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה, וַיָּרִם בְּמִטָּה וַיֵּן אֶת-הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיָּאֵר, לְעֵינֵי פְרַעֲה, וּלְעֵינֵי עַבְדָּיו; וַיַּהֲפֹכוּ כָּל-הַמַּיִם אֲשֶׁר-בַּיָּאֵר, לְדָם. (ז,כ)

מדוע פתח השי"ת במכת דם ראשונה?

באר הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל: המצרים שעבדו את עם ישראל אבל מאידך גיסא היו להם מערכת חוקים המסדירה את חיי האזרחים ודואגת לתקנתם. נמשלת היא למים חיים. באה המכה הראשונה הבסיסית וחשפה את הסוד גם ה'מים' של המצרים דם! השחתה והרוע חדרו וחילחלו לכל רמות החיים. ואם כלפי עם ישראל הם מתנהגים באכזריות לא יעזרו חוקים ותקנות. אין מוסר למחצה! נפשם מורגלת לשחיתות ורוע. החוקים הם רק כלפי חוץ כמסוה ולא יותר.

הנה אנכי נגף את כל גבולך בצפרדעים (ז,כז)

במדרש מספר, שהיתה מחלוקת בין מצרים לשכנותיה היכן עובר קו הגבול בין המדינות. כשהגיעה מכת צפרדע הסתיימו הסכסוכים, כי מקום הצפרדעים גלה היכן, בדיוק, עובר הגבול.

אלא שלפי זה צריך להבין, מדוע במכת הארבה מוזכר שוב ענין סימון הגבול, שנאמר "הנני מביא מחר ארבה בגבלך" (לקמן י, ד)? ובאר הרב מטשעבין זצ"ל: דוד המלך בתהלים (קה, לב-לג) אומר: "נתן גשמיהם ברד, אש להבות בארצם. ויך גפנם ותאנתם וישבר עץ גבולם". כלומר, סימני הגבול ["עץ גבולם"] נשברו בברד, ומודיע משה רבנו הנה אנכי נגף את כל גבולך בצפרדעים"

ושרץ היאור צפרדעים ועלו ובאו בביתך ובחדר משכבך ועל מיטתיך... ובתנוריך ובמשארותיך (ז,כח)

מה ראו חנניה מישאל ועזריה שמסרו עצמן על קדושת השם לכבשן האש, נשאו קל וחומר בעצמן מצפרדעים, ומה צפרדעים שאין מצווין על קדושת השם, כתיב בהו "ובאו ועלו בביתך וגו' ובתנוריך ובמשארותיך וכו', אנו שמצווין על קדושת השם, על אחת כמה וכמה. (פסחים נג, ב).

הקשו בזה, הא מפסוק זה גופא שמעינן ציווי לצפרדעים, מכיון שאמר ה' ובאו ועלו בביתך וכו', זהו עצמו ציווי לצפרדעים, ואיך אמרו שהצפרדעים לא מצוות היו.

אמנם י"ל, דאכן כן, מצוות היו הצפרדעים לבוא ביתה פרעה, אבל לא נאמר לכל צפרדע ציווי פרטי להיכן תכנס בתוך הבית. ומכיון שכן, יכולה היתה כל צפרדע לפטור את עצמה מלהכנס לתנור ולקיים את הציווי במה שתכנס לחדר משכבו של פרעה, או במיטתו. ומאותן צפרדעים שבחרו להכנס לתנורים, ילפינן שפיר חנניה מישאל ועזריה ק"ו לעצמם.

הנה אנכי מכה... על המים אשר היאור ונהפכו לדם" (ז',י"ח)

"והדגה אשר היאור תמות... ונלאו מצרים לשתות מים מן היאור"

פרשת וארא

אם כל מימי מצריים נהפכו לדם, "ובאש היאור" עד כדי כך ש"נלאו מצרים לשתות מים" ממנו, למה התורה היתה צריכה לכתוב "והדגה אשר היאור תמות"?

אומר הספורנו, שמפה מוכח שמימי מצריים נהפכו לדם ממש, ולא סתם נצבעו בצבע אדום.

כוחה של השפעה (ז', כ', כג')

"...ויהפכו כל המים אשר היאור לדם... ויפן פרעה ויבוא אל ביתו"

ויבוא אל ביתו - מובא במדרש שמכת דם לא היתה בבית פרעה. שפרעה לא חשש ולא הרגיש במכת ה' יתברך.

וכתב לבאר בספר מעייני חיים, מדוע לא היתה ולא שלטה בבית פרעה זו המכה?

והטעם: משום שמשה נתגדל בבית פרעה אי אפשר שלא השפיע על פרעה האויר שמשה פיזר באותו בית, וריח גן עדן שהיה נודף ממנו, שמשוהו מזה בודאי דבק בפרעה. כמו שהשפעת יוסף השאירה בו איזה שהם רישומים טובים כלפי עם ישראל. שהרי שלושה חודשים הורידו אותו מכסא המלכות, מפני שהיה מתנגד למזימתם הרעה שיזמו המצרים נגד בני ישראל לענותם ולשעבדם.

וכמו כן רואים בהמשך שאמר פרעה ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים. וזאת גם לאחר כל רשתות ואכזריותו ולאחר שהקשה ה' את ליבו מטעם הכמוס עימו. וזה אות שמכל מקום היה בנפשו הרהור של כניעה, אפי' לרגע אחד השפיל וביזה עצמו להודות שהוא רשע, דבר זה מורה על הרושם הדק שנתדבק בו מזמן שמשה היה מתגורר בביתו. וחז"ל שואלים מה שכרו נטל על כך? "לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו". (מכילתא דרשב"י יב', לד'). משמע שאמירת פרעה ה' הצדיק השפיעה גם על מצריים. שבשביל אמירתו הנועזה נגד הטבע שלו ונגד היועצים הרשעים שלו נמשכה ההשפעה גם על עמו.

ויותר מכך יש לומר, שלא רק בגלל אמירת פרעה, ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים, זכו להכנס לעם ישראל אחר ג' דורות. אלא גם משום 'כי גר היית בארצו', כלומר בגלל עצם שהותם של עם ישראל במצריים, ועל ידי מידותיהם הטובות צניעותם ועמידתם החזקה שהחזיקו מעמד באמונתם אף אחרי השעבוד והנסיונות הקשים, נגרם שמשוהו נתדבק בהם במצרים, עד כדי כך שראויים להכנס אחר תקופה מסוימת של שלושה דורות לעם ישראל ע"י גרות. בגלל שגר היית בארצו והושפעו ממך המצרים יש להם האפשרות לבוא בקהל אחר גירות. זהו כוחה של השפעה!!!

יַיֵט אֶהְרֵן אֶת יָדוֹ עַל מִימֵי מִצְרַיִם וְתַעַל הַצְּפַרְדֵּעַ וְתִכַּס אֶת אֶרֶץ מִצְרַיִם (ח,ב)

יַיֵט אֶהְרֵן אֶת יָדוֹ עַל מִימֵי מִצְרַיִם וְתַעַל הַצְּפַרְדֵּעַ וְתִכַּס אֶת אֶרֶץ מִצְרַיִם (שמות ח, ב)

ואפשר לדרוש מדוע נקט הכתוב לשון "ותעל" ובלשון יחיד בכמה תירוצים:
 א. אפשר לכוון לדעת פירושו של רש"י שרק צפרדע אחת עלתה מן היאור וכשהיו מכים אותה היו יוצאות ממנה צפרדעים, וכיוון שבפועל מן היאור עלתה רק צפרדע אחת נאמר בלשון יחיד.
 ב. עוד פירוש הוא שהצפרדעים היו כל כך מאוחדות יחדיו ומסורות להקב"ה שנאמר עליהן בלשון יחיד

פרשת וארא

(כמו שנאמר על בני"י בלשון יחיד: (שמות יט, ב) "יִיחַן שָׁם יִשְׁכָּאֵל בְּגַד הַקָּר"). את התיאור על מסירות הנפש של הצפרדעים אפשר למצוא בפירוש הזהר הנגלה שתיאר כי כל הצפרדעים היו מוסרות את נפשן באש בתנוריהם של המצרים, היו מהלכות שם ונשארות חיות, נכנסות לפת שבתנור, וכשהמצרים אכלו את הפת הצפרדעים קרקרו בבטנם וזעו שם עד שהמצרים מתו. ג. ואפשר לומר לפי הפשט שהצפרדע עלתה בקפיצה מן היאור וכיסתה את כל ארץ מצרים וגרמה למצרים פחד. ולא מצאתי ביסוס לדעה זו.

יַיִט אֶהְרֹן אֶת יָדוֹ עַל מִימֵי מִצְרַיִם וַתַּעַל הַצְּפַרְדָּע וַתִּכַּס אֶת אֶרֶץ מִצְרַיִם (שמות ח, ב)

לומר לנו שהצפרדעים הגיעו מן היאור, שהמצרים האמינו בו כאל ומה הייתה בושתם כשהצפרדעים יצאו מתוך ה"אל" שלהם (וכן מצאתי דעה זו ב"כלי יקר").

יַיִט אֶהְרֹן אֶת יָדוֹ עַל מִימֵי מִצְרַיִם וַתַּעַל הַצְּפַרְדָּע וַתִּכַּס אֶת אֶרֶץ מִצְרַיִם (שמות ח, ב)

נראה לי כי אפשר לקחת את פסוק זה כמשל לחייבו; "יַיִט אֶהְרֹן אֶת יָדוֹ עַל מִימֵי מִצְרַיִם" - אתה לא יכול לעשות כלום לפני שהקב"ה מוציא אותך מהמים המצרים עליך (מלשון מצור) בתור עובר, עד שהוא עוזר לך ואתה יוצא לאוויר העולם וניתנת לך אפשרות למצות את עצמך. "וַתַּעַל הַצְּפַרְדָּע" - אתה לא יכול על ההתחלה להצליח בכל מה שאתה רוצה, בשביל להגיע למטרה שלך אתה צריך להשקיע, לעבוד על המידות, לעלות בקדושה, ורק אז נאמר: "וַתִּכַּס אֶת אֶרֶץ מִצְרַיִם" - רק אז תצליח "לכסות את הארץ", לכסות כמה שיותר ממה שאתה יכול לעשות ולהצליח להגיע לדרגות שלא היית יכול להגיע אליהם בלי לעבוד על היסודות - אי אפשר להיות למעלה בלי לעלות

ויעשו כן החרטמים בלטיהם ויעלו את הצפרדעים על ארץ מצרים (ח,ג)

הקשה בספר "ילקוט האורים", לשם מה ציינה התורה שהצפרדעים עלו על ארץ מצרים, וכי מה אכפת לי אם הם באו לשם או גם למקום אחר?

ותרץ ה"עדות ביוסף" על פי דברי המדרש, שבמשך כמה שנים היתה מלחמה בין מלך מצרים למלך כוש על הגבולות. על ידי מכת הצפרדעים ראו כולם בדיוק היכן עובר הגבול שבין שתי המדינות, כיון שהצפרדעים עלו רק על ארץ מצרים ולא על הארצות שבשכנותה.

לכן רצו החרטומים לעשות עוד צפרדעים, ושילכו צפרדעים אלו מחוץ לגבול כדי להרוויח עוד שטח. אבל הקב"ה עשה שעלו הצפרדעים "על ארץ מצרים" בלבד, ולא מילימטר אחד מעבר לגבול...

למתי אעתיר לך ולעבדיך ולעמך להכרית הצפרדעים (ח,ה)

כתב רש"י, "אילו נאמר "מתי אעתיר", היה משמע מתי אתפלל, עכשיו שנאמר "למתי אעתיר", משמע אני היום אתפלל עליך שיכרתו הצפרדעים לזמן שתקבע עלי".

צריך להתבונן במה שונה מכת הצפרדעים משאר המכות, שבשאר המכות התפלל משה שיסורו מיד, וכאן התפלל יום קודם שיסורו למחרת.

פרשת וארא

ואולי אפשר לומר, שמשום שהיה זה ביום שישי שאמר לו משה לפרעה שיתפלל עליו למחרת, כמו שנבאר להלן, והרי אסור לצעוק בשבת כנפסק בשו"ע הל' שבת (רפח' סעי' ט') שאין צועקין ולא מתריעין בשבת על שום צרה, לכן התפלל משה יום קודם שיסורו למחרת.

ומנין שזה היה ביום שישי דהנה במדרש רבה כאן כתוב, שהסיבה שבקשו להתפלל רק על מחר, משום שכל מכה לא היתה פחותה מז' ימים, ואמר לו פרעה למשה ביום השישי למכה שיתפלל למחר יום השביעי למכה שיסורו הצפרדעים, ולפי חשבון עולה לנו שמכת הצפרדעים נסתיימה בשבת.

שהרי מכות מצרים החלו באייר, כמבואר בגמרא שמשפט המצרים היה יב' חודש (משניות עדויות פ"ב, מ"י), ויב' חודש נסתיימו בניסן, א"כ החלו המכות באייר, ומכה זו השניה מכת הצפרדעים החלה בניסן.

עוד מצינו בחז"ל פלוגתא אם תורה ניתנה בשישי בסיון או בשביעי בסיון. ולמ"ד בשישי בסיון ניתנה תורה, יוצא שר"ח סיון של שנה שאחריה היה ביום שני, שלכו"ע בשבת ניתנה תורה (שבת פו, ב). ומכיון שקיי"ל שאין בין שנה לשנה אלא ד' ימים, יוצא איפא, שאם סיון שלאחר היציאה היה ביום ב', סיון של שנה שלפניה החל ביום ה'.

ומתחילת התראה עד לסוף המכה היו לא' יום, בין לדברי האומר כד' יום התראה וז' ימים מכה, ובין לדברי האומר ז' ימים התראה וכד' ימים מכה, לדברי כולם נסתיימה מכת הצפרדעים ביום שב"ק.

מעתה יובן היטב מדוע אמר לו משה לפרעה יום קודם שיתפלל עבורו למחר, מפני שלמחרת לא יכל להתפלל דאין צועקים בשבת, ובפרט באופן שיכול לצעוק יום קודם שאז ודאי אסור לדחות הצעקה לשבת, לכן אמר לו ביום שישי "למתי אעתיר לך".

אצבע אלקים הוא (ח,טו)

למה התכוונו החרטומים באומרם "אצבע אלקים?"

באר **האבן עזרא**, שכוונתם היתה לכפר ולומר שמדובר בארוע מקרי הנובע מתנועת הכוכבים, ואין לכך כל קשר לאלוקי ישראל. וכאן מתעוררת השאלה,

איך יתכן שפרעה והחרטומים מתרצים לעצמם את המכות כתופעות טבע, וכי אין שכל בקדקדם? הרי כלל נקוט בידנו, שכשישנן עשר שאלות עם עשרה תרוצים ולעומת זאת יש תרוץ אחד העונה על כל השאלות יחד, התרוץ האחד הוא הנכון, ומדוע ואיך יכלו להתעלם מהאמת הפשוטה?

אלא, שלכל אדם יש 'מערכת' במח הממונה על הסקת מסקנות הגיוניות, וישנם, לא עלינו, אנשים שמערכת זו אינה עובדת אצלם כראוי, וזאת מחמת שתי סבות:
א. כשהאדם לא ניחן במדה מספקת של חכמה.

ב. האדם הוא חכם, אבל אחרי ששתה כמה כוסות אינו מסוגל להסיק מסקנות הגיוניות...

והדברים יתבארו בספור הבא:

מעשה באדם שנכנס לבית מרזח והזמין כוסית שתיה לו, לבעל בית המרזח ולכל הנוכחים. מיד לאחר שסיים לשתות קם ויצא. מהר אחריו בעל בית המרזח: "ומה עם התשלום?" "איזה תשלום? אין עמי כסף כלל" ... הכה בעל בית המרזח את האיש מכות נאמנות. למחרת נכנס אותו אדם בשנית אל בית המרזח ואמר: "תמזג כוס יי"ש - לי ולכל הנוכחים" - "ומה אתי, למה אתה לא מזמין גם אותי?",

פרשת וארא

שאל בעל בית המרזח. - "אתה?" התריס האיש, "אתה רק שותה כוס אחת, מיד אתה נהיה אליים"...

ג. ישנם אנשים שנחנו בשכל רב וגם לא שתו יין, אבל הם "שכורים ולא מיין", הם שכורים מתאווה או מגאווה וזה מה שגורם להם לטעות. פרעה והחרטומים היו שכורים מגאווה, וגאווה זו גרמה להם לחפש תרוצים שונים ומשונים למכות, והעיקר לא להגיע למסקנה האמיתית שה' הוא האלקים. כלומר, כאשר מערכת הסקת המסקנות נפגמת, עלולים להגיע למצבים כאלו. ומה גורם לכך? שכרות. אך יש שכורים ולא מיין, אלא מתאוות, מכבוד, מגאווה, המכנים "נגיעות אישיות", הם הגורמים לשבוש מערכת הסקת המסקנות במוחו של האדם... וזאת היתה גם הבעיה של החרטומים!

הנני משליח בך ובעבדיך ובעמך ובבתיך את הערב וגם האדמה אשר הם עליה (ח,יז)

מהו הביאור של המילים "וגם האדמה אשר הם עליה", אל מי מתייחסות מילים אלה.

ונראה לבאר, דהנה פירש רש"י דהערוב היה כל מיני חיות רעות. ובמסכת כלאים (פ"ח, מ"ה) אמרו, שיש מין חיה רעה ששמה ידעוני, וקשורה חציה בארץ, ואם יפסק הקשר מיד מתה.

זהו שאמר הכתוב "וגם האדמה אשר הם עליה", היינו אותן חיות הקשורות באדמה ואינן יכולות לילך ממקום למקום, גם מהם תמלא ארץ מצרים, שיוליך הקב"ה את האדמה אשר הם עליה ממקום למקום להכות את המצרים.

והפליתי ביום ההוא את ארץ גושן אשר עמי עומד עליה לבלתי היות שם ערב (ח,יח)

הנה בטעם הדבר שנתיחדה ההפלאה בין ישראל למצרים במכת ערוב יותר מהמכות הקודמות, ביאר המהרי"ל דיסקין על התורה, דזאת משום שמכות צפרדע וכינים היו ע"י בריות מיוחדות שנבראו לצורך המכה, ולכן לא היה ניכר כ"כ ההפלאה במה שהיתה המכה במצרים ולא בישראל, אבל במכת ערוב לא היה בריאה חדשה של ערוב, אלא כל החיות מכל העולם נתקבצו למצרים והיכו בהם, ונמצא שניכר היה ההפלאה במה שלא נכנסו החיות לארץ גושן, אלא עברו סביבה כדי להיכנס לארץ מצרים.

וכך מבואר במדרש הגדול, אמר לו הקב"ה למשה צא השדה וקרא לחיות רעות, ואמור להם מיום שבראתי אתכם התקנתי אתכם ליום זה, מחר עשו אחוה זה עם זה ובואו כולכם בערבוביא ושחתו את ארץ מצרים.

ומבואר שלא היתה בריאה חדשה של חיות טורפות, אלא שקרא משה לכל החיות שבעולם שיבואו לארץ מצרים, וכך הוא הלשון בשפתי כהן, הנני משליח את הערוב, היתה מכת ערוב ע"י הקב"ה, לפי שהחיות רעות יש להם גבול ששם דירתם, ואין להם רשות לצאת חוץ לתחום, אלא במאמרו של הקב"ה. ומבואר גם בדבריו שבאו החיות הרעות שבכל העולם.

אלא דצ"ע מדברי רש"י (ח, כז) שכתב, 'ויסר הערוב, ולא כתיב ביה מתו כמו שמתו הצפרדעים, שאם מתו יהיה להם הנאה בעורותיהם', וצ"ע דמה"ת שימותו כמו הצפרדעים, הרי הצפרדעים שהינם בריאה חדשה לצורך המכה, א"כ כיון שנגמרה המכה אין להם קיום ועליהם למות, אבל הערוב שהינם חיות קיימות שבאו מהעולם כולו, א"כ כיון שנגמרה המכה עליהם לחזור למקומם, ולמה להמיתם.

פרשת וארא

ויקרא פרעה... לכו זבחו לאלוקיכם בארץ (ח, כא)

יש להבין מדוע דוקא במכה זו הואיל פרעה ליתן להם לזבוח את אלוקיהם, ורק שאמר שיעשו זאת בארץ ולא במדבר. ולא מצינו שאמר כן ביתר המכות, וצ"ב טעם הדבר.

ונראה לומר, שהרי במכת הצפרדע קרא פרעה למשה ואמר להם ואשלחה העם ויזבחו לה', ולאחר מכן במכות הבאות אמר משה לפרעה שני פעמים שלח עמי ויעבדוני, ולא הזכיר כמו שהזכיר בתחילה במכת דם שדרישתו היא שיעבדוני במדבר, אלא נקט יעבדוני בסתמא, א"כ סבר פרעה דאין קפידא אם יעבדו לה' שלא במדבר, ולכן אמר זבחו בארץ, לומר שאכן מוכן אני לשלוח אתכם לזבוח, אבל לא במדבר אלא בארץ.

ואף שבתחילה אמר לו משה כי חפץ הוא לשלחם למדבר, הרי מצינו בגמ' גיטין (עו, א) שאם אמר ע"מ שתתן לי מאתים זוז וחזר ואמר ע"מ שתתן לי ג' מאות זוז ביטל תנאו האחרון את הראשון, וברש"י שם ביאר הטעם דודאי עקר בכך את תנאו הראשון, וה"נ אף שבתחילה אמר שיעבדוני במדבר, כיון דלאחר מכן בקשתו היתה בסתמא שיעבדוני ולא הזכיר שייעשה כן במדבר, ניתן לומר שביטל בקשתו הראשונה וחפץ הוא שיעבדו ואפילו בארץ.

"...וימת כל מקנה מצרים וממקנה בני ישראל לא מת אחד, וישלח פרעה והנה לא מת ממקנה ישראל עד אחד.. (ט, ו' - ז')

פרעה היה אדם חושב, אינטלקטואל. דם, צפרדע, כינים, ערוב, דבר, באים כמו שעון, נוחתים על המצרים ופוסחים על בני ישראל: "וימת כל מקנה מצרים, וממקנה בני ישראל לא מת אחד." "וישלח פרעה", מינה ועדת חקירה, "והנה לא מת ממקנה בני ישראל עד אחד", אפי' לא אחד, לא ממחלה או מזיקנה אף הגוססים מותם הושעה. "ויכבד לב פרעה, ולא שילח את העם". הוועדה פירסמה את מסקנותיה ומאומה.

רגע, אבל פרעה שלח לבדוק, אז איך לא התייחס לממצאים? התשובה, הכופרים אינם מנסים אלא לנגח. אבל אם יפסידו יתעלמו בלי כל בושה. הסביר האלשיך הק' "כי ידבר פרעה אליכם לאמר תנו לנו מופת". מהו לאמר? אלא, דעו לכם שאינו רוצה במופת אלא כדי "לאמר", כדי לנגח. גם אם תראו לו עשרה מופתים יתעלם, ויעצום עין ולב.

כמה שזה מוכר וקרוב....

וישלח פרעה והנה לא מת ממקנה ישראל עד אחד (ט, ז)

להתבונן, מדוע דוקא במכת הדבר שלח פרעה לבדוק אצל בני ישראל אם מתו ממקנם, והרי המכות כולן פסחו על ישראל ושם לא מצינו ששלח לבדוק זאת, ובמכת ערוב אף נאמר במפורש יפלה בין ישראל למצרים, ומ"מ לא שלח פרעה לראות אם אכן התקיימה הפלאה זו, ומדוע דוקא במכת הדבר עשה כן.

יש ליישב, דהנה יש לדייק דבמכת דבר נאמר "ולא ימות מכל לבני ישראל דבר", ומדנקט "כל" ר"ל דלא ימות ממקנה ישראל אף שלא מפני מכת הדבר, ואף אם היתה להם בהמה שנטתה למות, עשה ה' שלא תמות כל זמן שהיה למצרים מכת הדבר.

ונמצא שפרעה ראה במכה זו הצלה מיוחדת שנעשתה לישראל, שכן עד עתה ביתר המכות ראה שהקב"ה

פרשת וארא

מכה רק את המצרים ולא את היהודים, אבל במכת הדבר הבחין דמחד תהיה מכה על מקנה מצרים, ומצד שני תהיה הצלה למקנה ישראל שלא ימותו אף מיתה טבעית, וזהו ששלח לבדוק האם כך הוא הדבר, וראה שבאמת לא מת ממקנה ישראל עד אחד, אפי' מסיבות אחרות, ואעפי"כ הכביד את לבו.

ועוד י"ל, דהנה במכת ערוב כתיב דבארץ גושן ששם היו בני ישראל לא היה ערוב, וכן במכת ברד כתיב דלא היתה בארץ גושן, אבל במכת דבר לא הוזכרה ארץ גושן, אלא נאמר בסתם "והפלה ה' בין מקנה ישראל ובין מקנה מצרים וכו'", וצ"ב טעם הדבר.

ואשר נראה דהנה במכת בכורות (פי"א פסוק ז') מצינו, שמשה אמר לפרעה שהקב"ה יפלה בין מצרים ובין ישראל, וברש"י (יב, יג) חידש שאף בכורי ישראל ששהו באותה עת בבתי המצרים, אפילו הכי לא מתו, עי"ש. נמצא דההצלה לישראל לא היתה רק בארץ גושן, אלא בכל מקום שבו היו היהודים בעת המכה.

ומעתה י"ל, דגם במכת דבר היה כן, שהיו בהמות ממקנה ישראל ששהו באיזורי המצרים במקום שהיתה מכת הדבר, ואף המצרים הכניסו בהמות ישראל לרשותם, כדי לראות אם ינצלו, שהרי אלו שהיו בארץ גושן אין מהם ראייה שלא הוכו, דהתם לא הגיעה המכה, אבל במצרים שהיתה המכה, שם מוכחת ההפלאה בין מצרים לישראל, ואפיה"כ לא מת אף אחד ממקנה ישראל, ולכך לא הוזכרה ארץ גושן. וזהו ששלח פרעה לראות אם המכה שנגזרה על כל מקנה מצרים פסח על מקנה ישראל כולו אף אלו שהיו בתוכי מצרים, ובכך ודאי נראה בחוש ההפלאה שהפלה ה' בין ישראל ובין מצרים.

הירא את דבר ה' מעבדי פרעה הניס... ואשר לא שם לבו אל דבר ה' ויעזב... (ט, כ-כא)

התורה מכנה את המצרים בתואר "הירא את דבר ה'". אם נתבונן ביראתם של המצרים נראה כי היא טבעית והגיונית לאחר כמה מכות שקיבלו מהקב"ה ואחר שראו שאזהרותיו של משה כלפי העלול לקרות אותם אכן מתגשמות, הבינו שכדאי להיזהר מפני מכת הברד. שש המכות הראשונות הוכיחו להם שהדברים אינם מתרחשים מאליהם, אלא יש יד מכוונת וכאשר מגיעה מכת ברד הם חוששים לחייהם ונמלטים.

בספר "דעת תורה" להגאון ירוחם לייבוביץ ממיר זצ"ל, מבואר אודות מידת יראתם של המצרים אשר ראו ולקחו מוסר, לפי שראו את יד ה' וההשגחה העליונה במתרחש איתם, הם יודעים שמכה נוספת אמורה להגיע אליהם ולכן הם יראים וחוששים. ואת מי הם יראים? את ה'.

אנחנו מה נענה, אנו רואים צרה רודפת צרה ואין אנו מקשרים מה קורה איתנו, אלא מתייחסים לכל אירוע בתור "מקרה".

וכבר עמד והתפלא רבי ישראל סלנט על עניין יראת השמים שבאדם, ותמה במשלו הידוע, שאם ימצא אדם כוס של מים, ורבים מן האנשים יאמרו לו שהמים זכים ובריאים ואיש אחד יתרה בו ויזהירו שבכוס המים יש סם מוות, תיכף יחדל האדם מלגעת בכוס, למרות שרבים מן האנשים אומרים היפך הדברים. ואף אם יבטיחו לו שהם שתו מן המים, בכל זאת החשש יקנן בו, ולמה לו להיכנס לסכנת ספק חיים ספק מיתה.

מסיק מכך ר' ישראל מסלנט: איך האדם הולך בעולמו בריא ובטוח, אינו חושש, אינו ירא ואינו דואג על אחריתו. והרי ישנם אנשים המתרים בו ואומרים לו כי לעתיד ענוש יענש ורע ומר יהיה לו על עוברו פי ה'.

פרשת וארא

ואפילו אם הדברים אינם ברורים לו במאה אחוז, אפילו בחמישים אחוז, ואפילו בעשרה אחוזים, ואומרים לו שרע ומר תהיה אחריתו ומוכיחים אותו, אינם סתם אנשים, כי אם צדיקים ויראי ה' מ"מ הוא נותר בשלו ועובר על עבירות חמורות, ואינו מרגיש שהוא שותה מסם המוות.

המצרים חששו לחייהם בעולם הזה, הזהירו אותם מפני העלול לקרות. ומיד אחזתם חיל ורעדה. והכתוב מזכירם במילים "הירא את דבר ה'" דבר המורה על יראת שמים שהייתם בהם.

יראת שמים צריכה לבוא מתוך התבוננות במתרחש סביב. לצערנו, רבים מן האנשים "מסתכלים אך לא רואים".

מעשה מופלא מובא בספר "מאורות הדף היומי", הממחיש לנו עד כמה אנו צריכים לראות כל "מקרה" כתרשיש משמים. לעיתים אנו מצליחים לראות את "סוף הסיפור" ולהבין את יד ה' בדבר.

מעשה זה אירע ברבי בצלאל, שהוא אחד משומעי ה"שיעור דף היומי" בלונדון. בבית הכנסת שבו מתפלל רבי בצלאל, אחד הכללים החשובים הוא הסדר והניקיון. בזמן שהיו האנשים שוהים בבית הכנסת לתפילה, לימוד וכדומה, היה נכנס מדי פעם פועל גוי. האחראי על ניקיון בית הכנסת, כדי לפנות כוסות חד פעמיות ששתו מהן לומדי השיעור ופסולת אחרת שהצטברה.

ויהי היום, ישב לו רבי בצלאל בשיעור היומי שמתקיים אחר תפילת שחרית והאזין בקשב רב לדברי מגיד השיעור. באמצע השיעור נאלץ לצאת לרגע קט. קם רבי בצלאל ממקומו, עבר לאגף צדדי בבית הכנסת, חלץ את התפילין, כשהוא חושב לחזור ולהניחן ולהצטרף בחזרה לשומעי השיעור.

אך כשחזר חשכו עיניו. התפילין לא היו במקומן! פנה רבי בצלאל כה וכה, הביט לכל הצדדים והתעניין אצל יושבי בית המדרש שמא ראה מי מהם את התפילין. כל הנמצאים ניסו לסייע לרבי בצלאל. האחד בעצה, האחר בחיפושים קדחתניים. אולם התפילין נעלמו כאילו בלעתם האדמה. לפתע קרא אחד המתפללים ואמר: "כנראה ממלא המקום של פועל הניקיון 'סחב' את התפילין."! פנו המתפללים אל הפועל ושאלוהו: "אולי ראית את התפילין?"

הפועל, שעל פניו ארשת תמימה, שאל: "מה אמרת? תפין? מה זה תפין?"

רבי בצלאל לא יכול היה להתאפק: "תפילין, תפילין, איפה התפילין?"

והפועל בשלו: "מה זה תפילין?"

הזדרזו המתפללים ותיארו לו בשפה פשוטה: "אלו ריבועים שחורים שמחוברות להם רצועות."

סוף סוף קלט הפועל במה מדובר והסביר בפנים שלוות: "ראיתי על השולחן קופסאות חד פעמיות והשלכתם לאשפה כמתחייב מתפקידי."

שמע רבי בצלאל את דבריו ונשמתו כמעט פרחה. רץ במהירות אל מחוץ לבנין לביתן האשפה. והנה שור ושבר אל מול עיניו המשתאות ראה את משאית הזבל מתרחקת. נשא רבי בצלאל את רגליו ואץ אחריה. כשבליבו מחשבה: שכאשר תעצור המשאית בפעם הבאה כדי לפנות אשפה אולי יצליח להציל את התפילין. לשמחתו נוכח שהמשאית נעצרת. מיד הגביר את מהירות ריצתו. ובין התנשמויות התכופות צעק

פרשת וארא

לעבר העובדים במלוא גרונו שיעצרו, אך כאילו "להכעיס" עובדי התברואה הספיקו להשלים את ריקון האשפה ונסעו מהמקום אל אתר הפסולת העירוני.

נחפז רבי בצלאל אל בית הכנסת. לקח את רכבו ונסע במהירות למזבלה העירונית. כשבליבו תקווה להספיק לעצור את המשאית האשפה לפני שתרוקן את הפסולת באתר. אבל דבר לא הועיל לו, והוא הגיע אל המקום לאחר מעשה.

בפתח האתר ישב שומר אנגלי טיפוס. גוי מגושם. פנה אליו רבי בצלאל וביקש שירשה לו להיכנס כדי לחפש את התפילין. כרבע שעה ארך לו רק להסביר מה הן תפילין כשהוא נעזר בידיו וברגליו.

כשסיים את דברי ההסבר ענה לו הגוי: "אני מצטער מאוד הכניסה לנהגי משאיות בלבד!"

ניסה רבי בצלאל את השיטה הידועה ומשמע הגוי את רשרוש השטר, נפתח ליבו לרבי בצלאל: "הכניסה לזרים אסורה. אך אני בעצמי אלך לחפש את החפצים שלך". שאל הגוי את רבי בצלאל מאיזה איזור פינו את הפסולת המדוברת ופנה ללכת לכיוון שבו משליכים את האשפה.

בחסדי שמים, לאחר זמן רב, חזר מדושן עונג ומחוייך כשבדידיו זוג התפילין. רבי בצלאל התרפק בערגה על תפילין, נשקן ופנה ללכת. אבל הגוי לא הניח לו. הוא החזיק בידו את שטר הכסף שקיבל מרבי בצלאל, ובפיו בקשה ביותר: "אינני מעוניין בכסף, אך אבקש ממך דבר אחד בתמורה."

כרה רבי בצלאל את אוזניו כאפרכסת. והגוי ממשיך: "אספר לך עניין אישי. אשתי יהודיה, ואביה נפטר לפני כשנה. לפני כחודש התחיל חמי להטריד את אשתי בחלומה, באומרו שהוא מצווה עליה שתמצא מישהו שידאג שילמדו תורה ברבים ויאמרו קדיש בציבור לעילוי נשמתו. אשתי ביקשה ממני לדאוג לכך, אך כבר שבועיים אני דוחה אותה בטענות ומענות שונות. והנה הבוקר ביקשה ממני מאוד שאטפל בעניין. כנראה התגלגלת לכאן כדי לדאוג לעניין זה."

הסכים רבי בצלאל ואמר קדיש לעילוי נשמת אותו יהודי גלמוד שבתו נישאה לגוי.

לצערנו לא תמיד אנו זוכים שיתקיים בנו "גל עיני ואביטה"...

כל מקרה שמתרחש אל לנו לומר "זה מקרה וממנהג העולם אירע לנו זה". לכל צרה, לכל אירוע יש את היד המכוונת. במרבית המקרים אנו חשים צער ותסכול בשעת צרה. כיוון שאיננו יודעים את מטרתה של המכה, ואף אין אנו רואים את יד ה' המושטת מאחורי המכה. אך הקב"ה בוודאי עשה זאת אך ורק לטובתנו כיוון שאין רעה יורדת מלמעלה. על כן "גם כי אלך בגיא צלמוות", גם כאשר הייסורים הם נוראים תמיד נזכור "לא אירא רע כי אתה עמדי"! יש סיבות ומסובבים אשר עינינו אינן רואות אותן. אך דבר אחד ברור: בכל המקרים אין מדובר במקריות!

ויאמר אליו משה כצאתי את העיר אפרוש את כפי אל ה' הקלות יחדלון...
(ט,כט)

אבל בתוך העיר לא התפלל לפי שהיתה מלאה גילולים (רש"י).

יש לשאול, הלא במכת צפרדע נאמר "ויצא משה ואהרן מעם פרעה ויצעק משה אל ה'" וגם במכת ערוב כתוב "והעתרתי אל ה'", ולא נאמר שם שיצא מן העיר, ולמה דוקא במכת ברד נמנע משה להתפלל בתוך

פרשת וארא

העיר מפני גילוליהם.

אכן י"ל שגילולי מצרים האמורים כאן הם צאנם של המצרים, כמש"כ (בראשית מו) כי תועבת מצרים כל רועי צאן, ופרש"י שם שהצאן היה למצרים לאלהות. ומכיון שהצאן נמצא תמיד בשדה נמצא שתוך העיר היה נקי מגילולים ויכול היה משה להתפלל בתוכה. משא"כ לאחר מכת הברד שכתוב בה "הירא את דבר ה' הניס את עבדיו ואת מקנהו אל הבתים", שאז נכנסו הגילולים אל תוך העיר, לכן אמר משה "כצאתי את העיר" שאין יכול להתפלל בתוכה.

(הפלאה)

ובאופן אחר אפשר לבאר ענין זה, דהנה לפני מכת ברד התרה הקב"ה בפרעה (לעיל פסוק יד) כי בפעם הזאת אני שולח את כל מגפותי אל לבך ובעבדיך ובעמך בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ. ופרש"י את כל מגפותי למדנו מכאן שמכת בכורות שקולה כנגד כל המכות. ועי' בשפתי חכמים שכבר תמה מה ענין מכת בכורות לכאן.

והנראה בזה, דהנה שלח הקב"ה ביד נביאו אל פרעה שישלח את העם, ותכלית המכות לכתחילה הי' לשם זה, על מנת שפרעה יסכים לשלח את ישראל מארצו, אך לאחר שהקשה והכביד את לבו, מצינו במכת שחין (לעיל פסוק יב) ויחזק ה' את לב פרעה וכו', ועי' ברמב"ן דמכאן ואילך היתה סיבה מאת ה', כעונש על מריו שיחזק ה' את לבו, וכו"ה במדרש שמו"ר (יא, ז) כיון שראה הקב"ה שלא חזר בו מחמש מכות ראשונות מכאן ואילך אמר הקב"ה אפי' אם ירצה לשוב אני מחזק לבו, וע"ע בפירש"י (ז, ג), ולכן מעתה יש תכלית נוספת למכות, דהיינו להביא את פרעה לאמונה בהשי"ת וליראה מלפניו, וכמו שאמר לו הקב"ה שלעולם הי' אמור להכחד מן הארץ (לעיל פסוק טו) ואולם בעבור זאת העמדתיך, בעבור הראותך את כוחי ולמען ספר שמי בכל הארץ, והיינו ע"מ שיתגדל ויתרומם שמו של הקב"ה.

והנה בודאי היו המכות הראשונות ראי' ברורה על מציאות השי"ת, ומה שבכ"ז הכביד פרעה את לבו משום שלא הי' כופר אלא עובד ע"ז, והגדר בזה שהאמינו שהבורא ברא את העולם, אבל סברו שמסר עולמו לאילילים ויש להם השליטה על הטבע, ולא יכלו החרטומים לעשות מה שעשו, והוא משום שסברו שהשלטון על הטבע נמסר לאלוהיהם, ובודאי היו כל המכות בגדר שליטה עצומה על הטבע, ואכן ראה פרעה שאלוקי העברים יש לו שליטה על הטבע יותר מהע"ז שלו, אך פירש דבכל זאת יש לו יותר כח. אמנם זה אינו שייך כלל לגדרי האמונה, דהאמונה בהשי"ת היינו שאין טבע כלל והקב"ה מנהיג כסדר את כל הבריאה, ולכן הודיעו הקב"ה (משעה שהעמידו וחיזק לבו ע"מ שיתגלה כבודו ית') על מכת בכורות, דרק במכה זו נראה בבירור גמור דהקב"ה לא רק ששולט בטבע, אלא דאין כלל טבע, דבכל המכות הוא בגדרים טבעיים וכגון דם וצפרדע וכו', אלא דהוכח בהם שליטה נפלאה על הטבע, אך מה שימותו בפתאום כל הבכורות בלא מכת חרב כלל זה אינו בגדרי טבע כלל, ומזה הוא שנתברר לעין כל הנהגתו של הקב"ה, ולכן לאחר מכת שחין הודיעו הקב"ה שאם לא יגיע להכרה ואמונה אמיתית בבורא ית"ש בסופו של דבר ילקו במכת בכורות ובה יתגדל שמו הגדול, וזה שא"ל הקב"ה שהי' אמור להכחידו בדבר, אך לא עשה כן אלא העמידו כדי להגיע לתכלית זו.

והנה לאחר שלקו בברד אמר פרעה למרע"ה (לעיל פסוק כז) חטאתי הפעם ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים, העתירו אל ה' וכו', ואין זו הכרה ואמונה בקב"ה, אלא שחטא בזה שלא שולח את העם, והצדיק עליו מה שלקה בעבור זה והודה שהקב"ה שליט על הטבע יותר מכל הע"ז שלו, ומוכן עתה להכנע מפני כוחו ולשלח את העם, אך אין זו התכלית הנזכרת לעיל, ולזה א"ל משה (ט, ל) ואתה ועבדיך ידעתי כי טרם תיראו וכו', אשר צ"ב ענינו לכאן.

פרשת וארא

ולמשנ"ת א"ש דא"ל משה עדיין לא הגעת לתכלית האמתית, ולכן א"ל משה לפרעה דמה שעתה יעתיר לקב"ה אינו על מנת ובשביל שישלח את העם, אלא כדי שישאר פרעה ולא ימות בברד ע"מ שיגיע לתכלית הנ"ל. (ועי' בפ"י האוה"ח (ט, כט) למען תדע כי לה' הארץ, פי' אין אני מתפלל עליך לצד שאני מאמין בדבריך שתשלח את העם אלא להראותך כי לה' הארץ. ולדברינו י"ל מעין זה, שאין אני מתפלל עליך ע"מ שתוכל לשלח את העם אלא לתכלית האמתית שתדע כי לה' הארץ והוא מנהיג כל הבריאה).

ומעתה נראה דבשאר המכות מה שביקש מרע"ה מהקב"ה שיפסיק מלהכות הוא בגדר בקשה, שכיון שהי' המכה ע"מ שיכנע פרעה וישלח את העם, ופרעה אמנם אומר שישלח, לכן בא מרע"ה לפני הקב"ה וביקש מלפניו שאכן תכלה המכה, אך עתה לא בא לצורך זה שישלח פרעה את העם, אלא כדי שיגדל נא כח ה', וכדי שיגיעו לתכלית האמתית (וע"מ שפרעה לא ישלח לפני שיגיעו לזה) וא"כ הוא בגדר תפילה, דעיקר ענין התפילה הוא שיתגדל ויתקדש שמו של הקב"ה, ולכן בזה נקט מרע"ה לשון אפרוש את כפי (שלא כתוב לפני כן) דהוא לשון תפילה.

ומעתה א"ש דבמכות הקודמות שהי' רק בדרך 'בקשה', זה הי' אפשר להיות אף בתוך העיר ואף שמלאה גלולים, משא"כ עתה שבא 'בתפילה' לרומם ולגדל שמו הגדול אינו מן הראוי שיהא במקום המלא בגלולים

כצאתי את העיר אפרוש את כפי... (ט, כט)

מדוע ביקש דוקא לצאת תחילה, ולא פרש ידיו תוך העיר. אמרו רבותינו "לפי שהיתה מלאה גלולי עבודה זרה". והביאו רש"י. ויש לשאול וכי מי שנמצא תוך עיר של גוים אשר ישנו שם עבודה זרה, אסור לו להתפלל. ועוד מדוע אמר אפרוש את כפי ולא אמר "אתפלל ואבקש מהשם", ומה ענין פרישת הידים.

ואפשר, כי בכל המכות כאשר היה פרעה כמתחרט וביקש ממשה שיעתיר לה' להסיר המכה ממנו, לא הוציא הבעת חרטה. אולם במכה הזו מכת ברד נאמר (ט, כז) "וישלח פרעה ויקרא למשה ולארהרן ויאמר אליהם חטאתי הפעם ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים". לזה השיב לו משה, כצאתי את העיר "אפרוש את כפי אל ה'", הקולות יחדלון והברד לא יהיה עוד" כלומר מכיון שהבעת "חרטה", זו עצמה יכולה היא שתגן, ודי לי מעתה רק פרישת ידים, וכמעט בלא דיבור. אך חשש משה שמיד יחזור בו מהחרטה ורצה שיחזיק בדעתו זו במה שאמר "ה' הצדיק" וגו' לכך הרחיק לו את הדרך ואמר, המתן עד שאצא... ובינתיים ימשיכו הברד והקולות.

אמנם, כדי שלא יחזיק פרעה בעצמו שמרמה את משה, אמר לו משה: "ואתה ועבדיך ידעתי כי טרם תיראון מפני ה' אלהים". כי אינך אמיתי באמונת ה'. ותדע שהרי כל ארצך מלאה גלולים, עד שאני צריך להתרחק מכאן כדי שלא תהא סתירה בין פיך שאומר ה' הצדיק לבין המעשים הנמצאים בעירך אלו העבודה זרה.

ובשו"ת תרומת הדשן (סימן ו) כתב, שמי שהולך בדרך והגיע זמן התפילה ובקרוב מגיע לבית מלון, אם יש שם עבודה זרה, אזי עדיף שיתפלל בדרך ולא במלון, וכמו שאמר משה "כצאתי את העיר לפי שהיתה מלאה גלולים". ע"כ. ויתכן שאע"פ שאין הדבר אסור ממש, מ"מ אין ראוי. וכן משמע מהראיה הנוספת שהביא שם, ממסכת שבת (קכז ע"ב). ע"ש.

ובתוספות (במגילה ו ע"א) כתבו שקשה לומר שמקום שהיה בו עבודה זרה כגון בית גדול, יהיה אפשר ללמוד שם תורה, ומה שאמרה הגמרא (שם) עתידין בתי קרקסאות ששרי יהודה ילמדו בהם תורה, אינו ממש מקום עבודה זרה. ע"ש.

פרשת וארא

ומזה נלמד: כמה צריך כל "בית" להיות נקי ברוחניות, שאם יש בבית טלויזיה רעה, או אינטרנט, או אייפון ופלאפון לא כשר רק יש בו דברים שלא כן ח"ו, איך בבית כזה יתקבלו תפילות וישמע בהם תורה? ישמע חכם ויוסף לקח!